

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології**

«На правах рукопису»
УДК _____

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
_____ Павло Кутуєв
« ____ » _____ 20__ р.

**Магістерська дисертація
на здобуття ступеня магістра
за освітньо-професійною програмою
«Врегулювання конфліктів та медіація»
зі спеціальності 054 «Соціологія»**

**на тему: «Феномен Чайлдфрі як прояв конфлікту з традиційними сімейними
цінностями »**

Виконала:

студентка 6 курсу, групи СЛз – 91мп

Лінінг Дар'я Олександрівна _____

Керівник:

Старший викладач, кандидат політичних наук

Якубін Олексій Леонідович _____

Рецензент:

професор кафедри теорії та практики управління

Іваницька Ольга Михайлівна _____

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань.

Студентка _____

Київ – 2020

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології**

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Спеціальність – 054 «Соціологія»

Освітньо-професійна програма – «Врегулювання конфліктів та медіація»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Павло.Кутуєв

«___» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на магістерську дисертацію студентці

Лінінг Дар'ї Олександрівні

1. Тема дисертації **«Феномен Чайлдфрі як прояв конфлікту з традиційними сімейними цінностями»**, науковий керівник дисертації Якубін Олексій Леонідович, старший викладач кафедри соціології, кандидат політичних наук, затверджені наказом по університету від «11».11.2020 р. № 3279-с.
2. Термін подання студентом дисертації 15 грудня 2020 р.
3. Об'єкт дослідження – рух чайлдфрі в сучасному суспільстві.
4. Предмет дослідження - соціальні фактори і соціальні параметри (направленність, варіативність, аспект) тренда чайлдфрі, відмінності між “вимушеною” і “образною” відмовою від потомства.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:
 - вивчити та дослідити соціальні фактори і параметри;
 - проаналізувати існуючі стратегії наукового дослідження тренда;
 - визначити розповсюдженість та конфліктність феномену чайлдфрі;

- проаналізувати ставлення суспільства до прибічників чайлдфрі.
- 6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу: презентація, 3 рисунка, 7 таблиць.
- 7. Орієнтовний перелік публікацій:
- 8. Дата видачі завдання СЛЗ-91мп – 5.10.2020

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1	Визначення напрямку дослідження.	01.09.2019 - 07.09.2020	
2	Формування джерельної бази дослідження.	07.09.2020 - 20.09.2020	
3	Складання розгорнутого плану	21.09.2020 - 27.09.2020	
4	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань).	28.09.2020 - 10.10.2020	
5	Підготовка і написання розділу дисертації ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЧАЙЛДФРІ	11.10.2020 - 24.10.2020	
6	Написання розділу ЗНАЧЕННЯ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ У РОЗРІЗІ ПОНЯТТЯ ЧАЙЛДФРІ	11.10.2020 - 24.10.2020	
7	Написання III розділу СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОЗНАКИ ТА ПЕРВИННІ ТИПОЛОГІЇ ТРЕНДУ ЧАЙЛДФРІ	25.10.2020 - 30.10.2020	
8	Підготовка програми та інструментарію дослідження.	01.11.2020 - 09.11.2020	
9	Проведення дослідження та аналіз зібраних даних.	10.11.2020 - 15.11.2020	
10	Написання III розділу ВЛАСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ «ФЕНОМЕН ЧАЙЛДФРІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ», висновків та коригування списку літератури	15.11.2020 – 29.11.2020	
11	Підготовка реферату магістерської дисертації.	30.11.2020 – 5.12.2020	
12	Передача магістерської дисертації на кафедру.	15.12.2020	

Студент

Дар'я Лінінг

Науковий керівник дисертації

Олексій Якубін

Анотація

Лінінг Д.О. «Феномен Чайлдфрі як прояв конфлікту з традиційними сімейними цінностями». – На правах рукопису.

Магістерська дисертація з напрямку підготовки 054 «Соціологія». – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2020. – 80 с., список джерел з 68 найменувань.

Магістерська дисертація присвячена дослідженню руху чайлдфрі в сучасному суспільстві, а саме є соціальні фактори і соціальні параметри (направленість, варіативність, аспект) тренда чайлдфрі, відмінності між “вимушеною” і “образною” відмовою від потомства. Проблематика «чайлдфрі» мало вивчена, не розповсюджена та майже не обґрунтована на теренах України, що зумовлює вибір цієї теми дослідження. Актуальність цієї роботи також зумовлена загрозою зниження кількості економічно активного населення, депопуляції в Україні в зв'язку з відмовою від народження дитини і нереалізованістю батьківських інстинктів певних груп населення нашої країни.

Ключові слова: чайлдфрі, феномен, тренд, батьківство, свідомі відмова від батьківства, цінності суспільства

Abstract

Lining D.O. Chayldfri phenomenon as a manifestation of the conflict with traditional family values. - On the rights of the manuscript.

Master's dissertation inspecialty 054 "Sociology". – DepartmentofSociology. – NationalTechnicalUniversityofUkraine"KyivPolytechnicInstitute". – Kyiv, 2020. - 80p., 68 sources.

The master's thesis is devoted to the study of the childfree movement in modern society, namely, social factors and social parameters (direction, variability, aspect) of the childfree trend, the differences between "forced" and "figurative" refusal of offspring. The issue of "childfree" is little studied, not widespread and almost not substantiated in the territory of Ukraine, which determines the choice of this research topic. The relevance of this work is also due to the threat of a decrease in the number of economically active population, depopulation in Ukraine due to the refusal to give birth to a child and the unfulfillment of parental instincts of certain groups of the population of our country.

Keywords: childfree, phenomenon, trend, fatherhood, conscious renunciation of fatherhood, the values of society

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ФЕНОМЕНУ ЧАЙЛДФРІ 10

1.1. Становлення, поширення та культурне середовище тренду 10

1.2. Вплив тренду на економіку, демографію та політику 15

Висновки до першого розділу 19

РОЗДІЛ 2. ЗНАЧЕННЯ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ У РОЗРІЗІ

ПОНЯТТЯ ЧАЙЛДФРІ 21

2.1 Базис формулювання світогляду підлітків 21

2.2 Загальні тенденції розвитку підліткових цінностей 33

Висновки до другого розділу 40

РОЗДІЛ 3. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОЗНАКИ ТА ПЕРВИННІ ТИПОЛОГІЇ

ТРЕНДУ ЧАЙЛДФРІ 43

3.1 Типи чайлдфрі та причини відмови від батьківства 43

3.2 Наукова концептуалізація 53

Висновки до третього розділу 59

РОЗДІЛ 4. ВЛАСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ «ФЕНОМЕН ЧАЙЛДФРІ У

СУЧАСНОМУ СВІТІ» 61

4.1. Програма соціологічного дослідження 61

4.2. Аналіз результатів опитування 64

Висновки до третього розділу 77

ВИСНОВКИ 79

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 81

Додаток 1 88

ВСТУП

Актуальність теми. З плином часу змінюється світ, змінюється також й усі його складові. У цій магістерській дисертації темою я обрала феномен чайлдфрі, його особливості та причини виникнення в світі, конфлікти та непорозуміння які даний феномен викликає.

У європейському та американському сучасному суспільстві все більше стає поширеним таке явище як чайлдфрі. У дослівному перекладі з англійської мови термін «чайлдфрі» - «вільний від дітей», означає добровільну бездітність або свідому свободу від дітей та продовження роду. Для сучасної України поняття «чайлдфрі» поки що залишається малообговорюваним та непоширеним серед більшості населення. Тим часом, в Європі вже давним-давно відоме бажання деяких людей не заводити в своїх сім'ях дітей. Раніше, ще років десять – двадцять назад, у нашій країні та сусідніх з нею державах жодна сім'я не могла відкрито висловити своє бажання відмовитися від продовження роду. В такому разі вони неодмінно зіткнулися би з напливом осуду оточуючих, непорозуміння родичів та критики знайомих. Однак, в нашому теперішньому суспільстві таких людей з кожним роком стає все більше. Вони не соромляться своєї життєвої позиції, відкрито її висловлюють та можуть цілком точно та логічно обґрунтувати чому саме вони обрали такий шлях для себе і які позитивні та негативні моменти він вніс у їх життя. В Україні не надто велика кількість людей знає про те, що в світі існують цілі організації чайлдфрі. Вважається, що мати дитину - це щастя, а вище покликання жінки - стати матір'ю. Обидва цих постулати з дитинства стають відомі кожній людині. Вони передаються від батька до сина, та від матері до дочки. Як правило, виростаючи, вчорашні хлопчики і дівчатка не противляться голосу природи і суспільної моралі. Однак існують на світі і люди, які зробили для себе інший вибір - свідомий вибір на користь життя без дітей. Проблематика, присвячена феномену «чайлдфрі» розробляється у працях таких вчених як Дж. Віверс, К.Маура, Е.Пек, Ш.Радл, (саме вони зробили перші спроби доступно та конкретно

обґрунтування поняття «чайлдфрі»), AbmaJ., MartinesG. (розробили фактори потенційної бездітності), Д. Кніл, Ч. Джоші, К. Морелла, Р. Джиллеспі (проаналізували категорії «чайлдфрі»), О.Стрельник (напрям пронаталізму), О.Камзіна, Н.Самикіна (описувала життєвий сценарій), А.Захаров (писав про відносини з матір'ю), О.Яцина (розробляла теорію «добровільної бездітності»- відповідального батьківства).

Проблематика «чайлдфрі» мало вивчена, не розповсюджена та майже не обґрунтована на теренах України, що зумовлює вибір цієї теми дослідження.

Актуальність цієї роботи також зумовлена загрозою зниження кількості економічно активного населення, депопуляції в Україні в зв'язку з відмовою від народження дитини і нереалізованістю батьківських інстинктів певних груп населення нашої країни.

Об'єктом даного дослідження є рух чайлдфрі в сучасному суспільстві.

Предметом даного дослідження є соціальні фактори і соціальні параметри (направленність, варіативність, аспект) тренда чайлдфрі, відмінності між “вимушеною” і “образною” відмовою від потомства.

Мета дипломного дослідження полягає в соціологічному (дескриптивному) аналізі соціального тренда.

Відповідно до мети предмету та об'єкту дослідження визначенні **наступні завдання дослідження:**

- вивчити та дослідити соціальні фактори і параметри;
- проаналізувати існуючі стратегії наукового дослідження тренда;
- визначити розповсюдженість та конфліктність феномену чайлдфрі;
- проаналізувати ставлення суспільства до прибічників чайлдфрі.

Теоретична та практична цінність роботи та власного дослідження: може бути використана в практичних та наукових цілях.

Емпірична частина дослідження може бути використана для проведення більш масштабних досліджень.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких має декілька підпунктів, висновків, списку літератури та двох додатків. Повний обсяг роботи 103 сторінки. Список використаних джерел – 88 найменувань.

Ключове слово: тренд.

Тренд- (від англійського Trend- тенденція)- основна зміна певного фактору. Фактичний тип тренда встановлюють на основі підбору його функціональної моделі статистичними методами або згладжуванням вихідного часового ряду. Метод оцінки – параметричний, тобто розглядають тимчасовий ряд як гладку функцію. При цьому спочатку виявляють один або кілька допустимих типів функцій, а потім різними методами оцінюють параметри цих функцій, після чого на основі перевірки критеріїв адекватності вибирають остаточну модель тренда. [39]

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧАЙЛДФРІ

1.1. Становлення, поширення та культурне середовище тренду

Ідеологія «дітовільних» людей бере свої корені з демографічної теорії, створеної наприкінці XVIII століття англійцем Томасом Мальтусом.[2] Згідно з нею, ріст населення планети значно перевищує зростання продуктів харчування, що у майбутньому призведе до голоду, якщо вчасно не зупинитися. Мальтус настійно пропонував бідним верствам населення обмежити дітонародження за допомогою статевого утримання, а його послідовники – неомальтузіанці – пропонували використовувати для цієї мети нешкідливі засоби контрацепції. Також у філософії існує така концепція, як «антинаталізм», послідовники якої негативно оцінюють відтворення потомства у принципі, аргументуючи це тим, що кожна новонароджена людина заздалегідь приречена на страждання. На думку антинаталістів, використовуючи цей підхід на практиці, можна вирішити проблеми перенаселення та виснаження енергетичних ресурсів у низці країн.

Чайлдфрі (в перекладі з англійської «вільний від дітей») - це відсутність дітей і свідоме бажання їх ніколи не мати, тобто, добровільна бездітність.[1] Цей рух зародився в Америці. Суперечливе соціальне суспільство, яке перенаповнене прагненнями та переоцінкою значимості статусу фемінізму, гомосексуалізму і тепер батьківства: чайлдфрі з'явилося на противагу стандартним сімейним парам і послужило викликом загальноприйнятим нормам і цінностям, стверджуючи, таким чином, що відсутність дітей - це привілей розвиненого соціуму. Суперечливість і парадоксальні бажання зламати всі існуючі норми, породило наростаючу популярність чайлдфрі як в Європі, так і в Україні. Що ж лежить в основі

даного руху, чи можна назвати його субкультурою, чому рух чайлдфрі зростає і політизується?

Проблематика, присвячена субкультурі «чайлдфрі» розробляється у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних дослідників. Дж. Віверс, Є. Буркетт, А. Бурне, Т. Кассей, К. Парка, М. Дірленд, К.Маура, Е.Пек, Ш.Радл намагалися категоризувати поняття «чайлдфрі». AbmaJ., MartinesG. визначили фактори потенційної бездітності. Д. Кніл, Ч. Джоші, К. Морелла та Р. Джиллеспі виділили категорії та різновиди «чайлдфрі». О.Стрельник розглядає «добровільну бездітність» через пронаталістичний дискурс. О.Камзіна, Н.Самикіна вважають, що добровільна відмова від батьківства є наслідком життєвого сценарію. А.Захаров акцентує увагу на відносинах з матір'ю. О.Яцина розглядає «добровільну бездітність» через призму відповідального батьківства.

Термін «чайлдфрі» виник у 70 роках ХХ ст. у США, під час панування другого періоду емансипації жінок. Продовжувався активний розвиток феміністичного руху. Жінки відстоювали свої ідеї про рівноправність в громадському, трудовому і сімейному житті. Підхопленні хвилею фемінізму Ш. Радл і Е. Пек, на противагу терміну «бездітність», впровадили термін «чайлдфрі» (вільні від дітей), що означає свідому, добровільну відмову від дітонародження і принципове небажання коли-небудь заводити їх, незважаючи на наявність такої можливості за медичними і соціальними показниками. В цілях захисту прав бездітних, Ш. Радл і Е. Пек організували першу спільноту «чайлдфрі», яку назвали «об'єднанням небатьків», але поширеність цей напрям придбав в 90 роки, після того, як педагог Л. Лафэйетт створила одну з перших популярних груп «TheChildfreeNetwork» [35].

Е.Пек [36] і Ш. Радл [37] обґрунтовували свої ідеї в такий спосіб: «На початку 70-х років тридцятирічна жінка, яка не має дітей, сприймалася як неповноцінна. Виправданням її бездітності люди вважали погане здоров'я, нетрадиційну сексуальну орієнтацію, психічні захворювання, зловживання

алкоголем або наркотиками. Нікому і в голову не приходило, що жінка не має дітей з однієї простої причини - у неї немає бажання...». Основною метою організації було довести суспільству, що відмова від материнства - це нормально. Феміністки Елен Пек і Ширлі Радль змогли пояснити суспільству, що бездітні люди сприймаються цим же суспільством як неповноцінних, які не впоралися з одним із головних завдань з підтримки нормальної кількості членів цього ж товариства - народженням дитини. При цьому люди, «вільні від дітей», просто не хочуть брати на себе таку соціальну, моральну і суспільну форму навантаження у вигляді народження дитини. Щоб захистити права тих, хто не хоче мати дітей, Е. Пек і Ш. Радль організував перший чайлдфрі співтовариство - The National Organization of Non-Parents,[4] а по-українськи: «об'єднання НЕ-батьків». Як будь-який громадський рух в Америці він одразу ж набрав активних послідовників, які зацікавилися ідеями і підтримали затятих феміністок. Їх діяльність привернула увагу широкої громадськості: Елен і Ширлі стали героями американських ЗМІ, які активно шукали таких «героїв», які б могли відстоювати свої права і йти проти вкоріненої системи. Основні принципи руху дівчата викладали і на сторінках власних книг.

Перша чайлдфрі-організація проіснувала лише одне десятиліття - The National Organization of Non-Parents перестала існувати в лютому 1985 року. Але основа світового руху була сформована, і знайшлося багато продовжувачів громадської ідеї про відсутність малюків в сім'ї.

На Заході рух чайлдфрі Вже вийшов на стадію політичного - його представники об'єднуються в організації та навіть утворюють політичні партії й висувують політичні вимоги. В Європі, сполучених Штатах та в Австралії вже досить поширені ресторани, куди вхід з дітьми заборонено, музеї, що запроваджують дні відвідувань без дітей та готелі, відпочивати в яких можуть лише дорослі без дітей. Серед політичних вимог західних чайлдфрі є, крім іншого, вимога позбавити їх необхідності платити податки,

що йдуть на забезпечення шкіл та садків, адже ця група населення не користується їхніми послугами.

Зростаюча політизація і увагу ЗМІ привели до появи другої хвилі організацій чайлдфрі, є політичними в усіх відношеннях. Хоча безліч невдалих спроб створити групу впливу робилися в США, першою з'явилася британська організація, відома як Kidding Aside. Стаючи все більш «гучним» і організованим, рух чайлдфрі поки ще має незначний політичний вплив та недостатню кількість ваги і бореться за те, щоб його сприймали серйозно. В Україні цей рух масового розуміння поки не зустрічає. Однак даний напрямок зустрічає також і прихильників, серед яких не рідкість і молоді люди.

В Україні ж поки комунікація між прибічниками цієї життєвої позиції відбувається в основному в віртуальному просторі - на форумах та в групах Вконтакті, Фейсбуці та інших соціальних мережах. Щоправда інтернет групи використовують й у якості платформи знайомств, де можна знайти свою чайлдфрі-половинку, з такими самими життєвими цілями та інтересами. Проте прибічники цієї ідеології чайлдфрі поки не створюють організацій та не висувують політичних вимог.

Достатньо важко навести статистичні дані відносно кількості чайлдфрі-організацій в Україні. Так склалося не тільки через те, що відповідних статистичних досліджень та спостережень досі проведено не було, а скоріше через те, що більшість українців, які свідомо не бажають заводити дітей, не ідентифікують себе з цим терміном, та досі не заявляють про це на публічному, а тим більше на політичному рівнях.

Перша спроба саме наукової рефлексії поняття «чайлдфрі» зроблена канадською соціологинєю Дж. Віверс [9]. На її думку, «чайлдфрі» – це люди, які живуть активним сексуальним життям, можливо, перебувають у шлюбі,

цілеспрямовано застосовують міри щодо уникнення зачаття і народження дітей.

До поняття «добровільно бездітні» К.Маура [38] відносить певні категорії людей: людину дітородного віку, яка фізично здатна мати дітей, проте не має наміру цього робити; людину дітородного віку, яка обрала стерилізацію; людину старшого віку, яка у свій час могла мати дітей, але воліла цього не робити.

Аналізуючи концепції ранніх взаємовідносин у симбіозі «мати-дитина» О. Камзіна та Н. Самикіна припустили, що усвідомлене небажання мати дітей пов'язане із наявністю у структурі життєвого сценарію особливих батьківських драйверів, що формують певну систему цінностей і ставлення до дітей і дитинства [39].

При отриманні власного дитячого досвіду взаємодії із матір'ю, на думку Д. Віннікота, А.Захарова формується здатність жінки бути хорошою матір'ю у майбутньому [1]. Сім'я і відносини з матір'ю або значимим дорослим стають для дитини умовою формування моделі «материнства» і установки на дітонародження.

О.Яцина [40] вважає, що представники «чайлдфрі» - прибіжники усвідомленого та відповідального батьківства, а саме через сильно розвинутого відчуття відповідальності вони відмовляються від народження дітей, оскільки невпевнені в тому, що зможуть бути відповідальними батьками та виховати гармонійну особистість.

Українська соціологиня О.Стрельник [41] звертає увагу на дискурси щодо нормативності батьківства – пронаталізм. За цими приписами, пари одружуються винятково з наміром народити дітей, а усі жінки прагнуть стати матерями. Дуже часто батьківство сприймається як центр ідентичності, особливо жіночої. Також дослідниця заохочує до використання академічного терміну «чайлдфрі» - «добровільна бездітність».

1.2. Вплив тренду на економіку, демографію та політику

Концентрація на особистому прийнятті цікавим чином відбилася в літературі, що стосується добровільної бездітності. В останні роки чайлдфрі стають все більш і більш політизованими. Книга «Благо дитини» Беркетта стверджує, що чайлдфрі виявляються перед обличчям не тільки соціальної, але і політичної дискримінації.[5] Це зростаюче невдоволення часто зосереджується на податковій пільзі для сімей з дітьми, переходить на трудове законодавство, що полегшує життя батькам, стосується спроб введення правої і клерикальної цензури на підставі «сімейних цінностей».

З іншого боку, обурення, широко поширене серед чайлдфрі, не веде до спільності політичних поглядів. Чайлдфрі стають люди всіляких світоглядів і віросповідань. Наприклад, коли одні думають про державні дитячих посібниках як про «субсидіювання способу життя», інші погоджуються з необхідністю допомоги батькам, але вважають, що їхній спосіб життя також потребує підтримки. Багато чайлдфрі жалкують, що змушені фінансувати громадські школи через єдине для всіх оподаткування. В Австралії запропоновано створити політичну партію, яка підтримує спосіб життя чайлдфрі як протилежність сімейному. [6]

Критики ідеї про рівноправність «чайлдфрі» з батьками або про держпідтримку способу життя «чайлдфрі» заперечують, що для суспільства, для держави народження дітей є необхідною умовою існування, що і пояснює допомогу батькам, особливо багатодітним, і відсутність допомоги «чайлдфрі», а також увагу з боку ЗМІ:

Реальність така, що той, хто зробив для суспільства щось важливе, завжди має пріоритет. Той, хто воював - перед тими, хто ні. Фронтовик увійшов - всі встали. Конструктор, який винайшов космічну ракету, буде жити в Академмістечку і отримувати «академічну» пенсію, а ви - ні [7].

«Я вільна людина і роблю, що хочу. При цьому я, звичайно, не збираюся порушувати будь-які закони. Я кажу, що у мене є дівчина. Що не

хочу обтяжувати себе дитиною. Мені це подобається. Але я не стверджую, що вам це повинно подобатися. Я кажу, що мені подобається сир, але не наполягаю на тому, що сир повинен подобатися всім. Люди можуть погодитися. Можуть не погодитися» сказав Лісовський [8]

З точки зору економіки чайлдфрі можуть по-справжньому присвятити себе роботі. Жінки при цьому, не відволікаючись, будують кар'єру. Чоловіки-чайлдфрі, які не повинні утримувати сім'ю, можуть вибирати більш цікаві, а не високооплачувані професії. З іншого боку, люди, змушені заробляти, щоб забезпечувати дітей, працюють інтенсивніше. Вони не можуть дозволити собі відпочинок, інакше їм нема на що буде годувати дітей.

Деякі вважають, що при високій поширеності чайлдфрі на планеті буде занадто мало населення. Але це необов'язково так: в деяких розвинених країнах народжуваність вище, ніж у нас в країні. Але там це дійсно вибір: хтось не народжує зовсім, а хтось заводить по три-чотири дитини. Довгий час у українських жінок в середньому було приблизно по півтори дитини на кожну, притому що народжували майже всі, але народжуваність все одно була нижче, ніж в деяких з країн, де такий вибір вважається закономірним.

В аграрному суспільстві людям вигідно було мати дітей: чим їх більше, тим більше землі можна обробити і отримати більше ресурсів. В індустріальному суспільстві діти стали видатковою частиною бюджету: за ними потрібно було доглядати, а грошей вони не приносили. Звичайно, в початкову індустріальну епоху діти працювали на фабриках - їх можна було відправляти на роботу мало не з 7 років. Але це не дуже здорова ситуація: на фабриках діти псували здоров'я і часто не доживали до дорослого стану. Незабаром дитячу працю на фабриках стали забороняти, і великі сім'ї стали проблематичними. Поступово народжуваність знизилася.

Цікавий законопроект було подано у Верховну Раду країни 24 квітня 2020 року Волошином О.А. Він називається «Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення кримінальної

відповідальності за публічні заклики та/або пропаганду відмови від народження дітей, руйнування інституту сім'ї, позашлюбних і протиприродних статевих відносин та розпусти). В своєму законопроекті Волошин пропонує внести зміни до Кримінального кодексу України. Законопроект, як заявляє його автор, створений за для забезпечення захисту та підтримки цілісності інституту сім'ї та сімейних цінностей, спрямований на подолання щорічного зменшення рівня народжуваності в Україні.

Отже які зміни пропонується запровадити? Олександр Терещенко, відомий український юрист, надав гарне тлумачення змін, що запропоновано внести до існуючого Кримінального кодексу. «Передбачається внесення наступних змін до Кримінального кодексу України:

1. до обставин, які обтяжують покарання, віднести вчинення злочинів на ґрунті нетерпимості до інституту сім'ї або сімейних цінностей (стаття 67);
2. віднести вбивство з мотивів нетерпимості до інституту сім'ї чи сімейних цінностей до мотивів умисного вбивства (частина друга статті 115);
3. до кваліфікуючої ознаки, яка посилює кримінальну відповідальність аналогічно до вчинення злочинів з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, віднести вчинення злочинів з мотивів нетерпимості до інституту сім'ї чи сімейних цінностей, передбачених у таких статтях: 120 (Доведення до самогубства), 121 (Умисне тяжке тілесне ушкодження), 122 (Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), 126 (Побої і мордування), 127 (Катування), 129 (Погроза вбивством), 293 (Групове порушення громадського порядку) і 294 (Масові заворушення);
4. доповнити Кримінальний кодекс новою статтею 161-1 – Публічні заклики та/або пропаганда відмови від народження дітей, руйнування інституту сім'ї, позашлюбних і протиприродних статевих відносин та розпусти,

передбачивши відповідальність за відповідні дії; ті самі дії, вчинені посадовою (службовою) особою та зазначені дії, якщо вони були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки.

Юридична сторона питання В той же час, ідеї запропоновані в законопроекті є дуже протирічливими. Виключивши з обговорення занадто філософське питання меж втручання в права та свободи людини, а також варіанти тлумачення «сім'я» в сучасному світі з її одностатевими та полігамними варіаціями, поглянемо суто на юридичну сторону питання.

В Сімейному кодексі України існує категорія «жінка та чоловік, що проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі». Це довге словосполучення, означає те що серед звичайних людей прийнято називати «цивільний шлюб» (хоча правильно було б «фактичні шлюбні відносини»). Це поняття повністю руйнує існуючі законодавчі потуги захистити інститут сім'ї та криміналізувати позашлюбні відносини. Адже, якщо вчитатись, стане зрозумілим, що сім'я може існувати і поза шлюбом. І це закріплено на найвищому законодавчому рівні в загальнодоступному акті. Стосовно «відмови від народження дітей» ситуація, ще більш противоречива. Цивільний кодекс України у статті 281 говорить про наступне:

- «Стерилізація може відбутися лише за бажанням повнолітньої фізичної особи».
- «Штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує дванадцяти тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки. У випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів».

Стерилізація та переривання вагітності виглядають достатньо очевидними способами відмови від народження дітей. І вони так само як право на позашлюбні сімейні відносини закріплені на найвищому законодавчому

рівні. Таким чином прослідковується очевидна потенційна колізія: одні закони дозволяють, інші — забороняють. Окрім того, відкритим з юридичної точки зору є питання визначення «протиприродних статевих відносин», адже законодавство не містить такого поняття, а ініціатор проєкту не пропонує його визначення. Тому рівень природності відносин, ймовірно, доведеться визначати органам правопорядку, що робить його дуже суб'єктивним.

Однак, справді незрозумілим даний законопроект стає, коли приходить розуміння, що він практично повністю повторює інший, а саме №3316 від 09.04.2020 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності)». Таким чином, ми можемо спостерігати боротьбу світоглядів народних депутатів шляхом подання законопроектів.» [43]

Висновки до першого розділу

Чайлдфрі (в перекладі з англійської «вільний від дітей») - це відсутність дітей і свідоме бажання їх ніколи не мати, тобто, добровільна бездітність.[1] Цей рух зародився в Америці. Суперечливе соціальне суспільство, яке перенаповнене прагненнями та переоцінкою значимості статусу фемінізму, гомосексуалізму і тепер батьківства: чайлдфрі з'явилося на противагу стандартним сімейним парам і послужило викликом загальноприйнятим нормам і цінностям, стверджуючи, таким чином, що відсутність дітей - це привілей розвиненого соціуму. Суперечливість і парадоксальні бажання зламати всі існуючі норми, породило наростаючу популярність чайлдфрі як в Європі, так і в Україні. Що ж лежить в основі даного руху, чи можна назвати його субкультурою, чому рух чайлдфрі зростає і політизується?

Зародження тренду чайлдфрі відбулося на території США, там воно набуло значного розголосу та привернуло багато уваги суспільства. Саме тому перші організації одразу отримали значну увагу, поширеність та велику

кількість людей, що почали пильно слідкувати за їх розвитком. Також безліч статей та суперечливих згадок лишилося та досі порушується у літературі з приводу перших публічних виходів організацій аж до їх діяльності у сьогоденні.

В Україні ж поки комунікація між прибічниками цієї життєвої позиції відбувається в основному в віртуальному просторі - на форумах та в групах Вконтакті, Фейсбуці та інших соціальних мережах. Щоправда інтернет групи використовують й у якості платформи знайомств, де можна знайти свою чайлдфрі-половинку, з такими самими життєвими цілями та інтересами. Проте прибічники цієї ідеології чайлдфрі поки не створюють організацій та не висувають політичних вимог.

Достатньо важко навести статистичні дані відносно кількості чайлдфрі-організацій в Україні. Так склалося не тільки через те, що відповідних статистичних досліджень та спостережень досі проведено не було, а скоріше через те, що більшість українців, які свідомо не бажають заводити дітей, не ідентифікують себе з цим терміном, та досі не заявляють про це на публічному, а тим більше на політичному рівнях. Наразі, всі спроби законодавчо описати та ввести в певні рамки та норми рух чайлдфрі не вдалося, всі закони які певною мірою нормували, захищали, або навпаки, притискали не були прийняті Верховною Радою України.

РОЗДІЛ II. ЗНАЧЕННЯ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ У РОЗРІЗІ ПОНЯТТЯ ЧАЙЛДФРІ

2.1 Базис формулювання світогляду підлітків

Життєві цінності – це внутрішньо обов'язкові для людини правила власної поведінки та націленості своїх інтересів та вподобань, це те, за чим людина стежить з раннього віку і змінити ці вподобання вкрай важко.

Не всі життєві цінності людиною обдумані, але всі усвідомлені або легко стають усвідомленими. Говорити про несвідомі цінності - нонсенс, несвідомими у людини можуть бути прагнення, мотиви, потяги, але не цінності. Цінності ростуть тільки під світлом свідомості. Іноді ціннісні орієнтири людини можна висловити одним або двома характерними словами (цінність розвитку або цінність комфорту), частіше - це досить широке коло переконань в обрамленні певної філософії і забезпечений відповідною технологією життя. Образно це виглядає як ланцюг, де за словами-лідерами (мітками, ярличками цінності) тягнеться решта слів і понять, частково (ймовірно), пов'язаних з ними: ціннісне коло людини.

Завданням розвитку середнього шкільного віку (10 – 13 років) є формування світогляду і цілісної картини світу, в якій ціннісні орієнтації виступають як психологічні новоутворення. Самовизначення, здійснення життєвих виборів у професійній та ідеологічній сферах, становлення ідентичності особистості засновані на орієнтуванні юнаків в системі цінностей, що відображають найважливіші пріоритети життєдіяльності людини [44]. Цінності і ціннісні орієнтації визначають спрямованість і зміст активності особистості, свідоме ставлення людини до світу і суспільства, до самого себе і навколишніх людей, породжуючи сенс і напрямок діяльності і поведінки, позиції особистості, її виборів і вчинків. Великого значення

набуває ієрархічність цінностей і ціннісних орієнтацій. Зміст і структура системи ціннісних орієнтацій є суто індивідуальною характеристикою особистості, однак джерело цієї системи - суспільна свідомість і людська культура.

Система цінностей проходить тривалий шлях свого становлення і розвитку в ході засвоєння і присвоєння культурно -історичних зразків цінностей відповідно до потреб та інтересів особистості. Зміст ціннісної сфери, що формується у підлітка, може бути дуже різноманітним. Трансляція культурного досвіду передбачає спостереження за можливими вагомими цінностями і присвоєння їх, персоналізацію та формування ціннісної орієнтації особистості. Трансляція цінностей може здійснюватися на різних рівнях взаємопов'язаних соціокультурних контекстів: мікросистеми, мезосистеми, екзосистеми і макросистеми [45] .

Значний вплив на формування ціннісної сфери особистості надають соціокультурні чинники: ідеологія, релігія, культурні ідеали і норми, звичаї, традиції, типи господарювання та організації виробничої громадської діяльності, ментальність.

Культура задає систему ціннісних уявлень, що регулюють соціальну і моральну поведінку людини, служать базою для постановки і вирішення пізнавальних, практичних та особистісних завдань та проблем. Поглинання та присвоєння культурного досвіду відбувається не спонтанно, а вимагає спеціально організованої діяльності. М. Бахтін зазначав, що культурні цінності - є самоцінність, і "живе свідомість" має пристосуватися до них, затверджувати їх для себе. Тільки в такому випадку "живе свідомість" стає культурним, а культурне стає частиною живого[46] . Ряд авторів підкреслюють значущість переживання для прийняття цінностей [47] .

Е. Дюркгейм стверджував, що ступінь організованості суспільства може бути визначена через рівень "консенсусу цінностей" всередині цієї спільноти. Спільні цінності визначають стабільність регуляції міжособистісних відносин і структурують бажання і потреби членів групи.

Швидкі нормативні зміни в суспільстві ведуть до руйнування загального "почуття цінностей" і порушення звичного ходу життя, тим самим створюючи індивідуальні форми дезорієнтації. Раптове і широкомасштабне руйнування способу життя призводить до виникнення дисбалансу в суспільстві і порушення існуючих систем соціальної стратифікації (Д. Локвуд). З точки зору Е. Дюркгейма, подібні явища можливі в ситуації ідеологічної, інституційної та економічної нестабільності, внаслідок чого знижується рівень "консенсусу цінностей", порушується суспільна злагода щодо принципу справедливого розподілу, розвивається "деінституціоналізація" [48].

У розумінні М. Вебера, який також порушував питання цінностей у своїх працях вона не «позитивна» і не «негативна», не «відносна» і не «абсолютна», не «об'єктивна» і не «суб'єктивна». Для вченого-аналітика (яким себе вважав сам Вебер) цінність далека від особистого емоційного переживання, схвалення або осуду. Цінність також абсолютно позбавлена якого б то не було морального, морально-етичного або естетичного змісту. Її потрібно розглядати як форму, за допомогою якої люди організовують свій життєвий досвід. Згідно з Вебером, цінність являє собою те, що для нас значуще, на що ми орієнтуємося в своєму житті і що ми беремо до уваги. Вона - спосіб людського мислення. Подібно кантовским категоріям «простору» і «часу», цінність у Вебера дає людині можливість упорядкувати, структурувати «хаос» своїх думок, вражень і бажань. Людина є носієм цінностей, і вони необхідні їй для визначення цілей, які вона перед собою ставить. Їх місце в мотивації дій набагато глибше цілей і інтересів, оскільки саме до цінностей, в кінцевому рахунку, звернена воля людини. Деякі сучасні дослідники схильні ставити знак рівності між веберовским поняттям «цінності» і «нормою», що є великим спрощенням. У тлумаченні Вебера, цінність, на відміну від норми, не може бути однозначно зрозумілим велінням; вона - завжди побажання. Більш того, сам вибір цінностей не просто вибір між «правильним» і «неправильним». «Правильними»

цінностями є щедрість і ощадливість, милосердя і справедливість, активна боротьба зі злом і непротивлення насильству. Однак у кожній конкретній ситуації людині доводиться вибирати одну з двох важко поєднуються один з одним чеснот. При цьому самі по собі цінності «не дають напрямки», а лише дають можливість свідомо вибрати напрямок. Так що стоїть перед людиною альтернатива «має сенс лише як звернення до свободи, так само як свобода в сенсі вибору, можлива лише там, де є альтернатива» [49] В іншому випадку цінності автоматично стають нормами, які лежать в основі соціального порядку. Нормативне поведінка людей повністю передбачувано і позбавлене індивідуальних особливостей. Але таке тлумачення не влаштовує Вебера. Він акцентує увагу на двоїстий характер цінностей, виділяючи крім нормативної й інший бік - їх необхідне і неминуче переломлення в індивідуальному досвіді конкретної людини. Та чи інша людина завжди «розшифровує» для себе цінності, вкладає в них певний сенс, тобто розуміє їх так, як може зрозуміти тільки він і ніхто інший. Свобода людини - це внутрішній стан, яке полягає в можливості самостійного і відповідального вибору цінності і їх тлумачення. І тим і іншим в рівній мірі володіє вчений-дослідник.[50]

Порушення ціннісної єдності суспільства знаходять відображення в особливостях ціннісної свідомості особистості в першу чергу в підлітковому і юнацькому віці як найбільш сентизивні до розвитку ціннісної сфери.

Культурні, соціально-економічні та політичні особливості суспільства в значній мірі визначають процес соціалізації підлітків і формування ціннісно-моральної свідомості. Вплив таких інститутів соціалізації, як сім'я, школа, групи однолітків, опосередковуються культурними традиціями суспільства.

У порівняльному дослідженні особливостей особистісного розвитку підлітків США і СРСР, проведеному в 1970-і рр., У. Бронфенбреннер виявив, що система цінностей американських підлітків значно відрізняється від системи цінностей, прийнятої в суспільстві дорослих, в той час як у радянських підлітків такого розриву не спостерігається. Суспільство

однолітків швидше забезпечує засвоєння вимог і норм дорослих, ніж суперечить їм [45] .

Однак сучасне пострадянське суспільство демонструє розрізненість і роз'єднаність у питаннях цінностей. Г. М. Андрєєва виділила такі особливості масової свідомості в сучасному суспільстві, що трансформується в нашому суспільстві: руйнування колишніх стійких соціально-психологічних стереотипів, зміна ієрархії цінностей, перебудова образу світу [51] . В силу зміненого способу суспільного виробництва і способу життя в масовій свідомості відбулася відмова від безумовного пріоритету колективістичних цінностей, а нерідко і їх знецінення на користь індивідуалістичних. Суперечливість полягає в тому, що, хоча колективістичні цінності вже перестали бути провідними, індивідуалістичні цінності, що суперечать "колективістичній" природі свідомості, не були прийняті більшістю [52] .

Більш того, нерідко ідеї свободи і прав людини набувають спотворене значення і розуміються як вседозволеність, різко падає рівень правосвідомості і законослухняності особистості. Для суспільства індивідуалістичні цінності нерідко сприймаються як цінності, що виключають безкорисливу любов і турботу, прояви альтруїзму [53] .

Це знаходить відображення в системі цінностей сучасних підлітків.

Дослідження структури цінностей сучасних підлітків досить широко представлені в психології. Обмеження результатів подібних досліджень в тому, що підліткам пропонується оцінити особисту значимість цінностей, що задаються як еталонні, при цьому існує ризик "залишити за бортом" інші значущі для цього віку цінності. Наведемо приклади досліджень цінностей підлітків.

Одним з найбільш авторитетних підходів до дослідження особливостей ціннісної сфери особистості в сучасній психології є "теорія універсального змісту і структури цінностей", запропонована С. Шварцем і У. Білські [54] . В рамках запропонованого підходу цінності розглядаються як переконання або

поняття, пов'язані із внеситуативним бажаним кінцевим станом або поведінкою людини, що виконують функції управління вибором або оцінкою лінії поведінки. У концепції С. Шварца в основі будь-якої ціннісної орієнтації лежать бажані внеситуативні цілі, що розрізняються за ступенем значущості і які спонукають людину до дії. Система таких цілей становить певний мотиваційний тип. На підставі філософського і культурологічного аналізу, результатів психологічних досліджень ціннісної сфери особистості, літератури автор виділяє 10 типів ціннісної орієнтації або мотиваційних типів, що утворюють ієрархію залежно від особистісної значимості.

С. Шварцем були виділені наступні ціннісні орієнтації (мотиваційні типи):

- 1) влада - головною мотивуючою метою є досягнення високого соціального статусу, престижу. Прагнення до контролю або домінування над іншими людьми і ресурсами в рамках соціальної системи;
- 2) досягнення - прагнення досягти особистого успіху в конкретній діяльності за рахунок власної компетентності відповідно до діючих соціальних стандартів та з подальшим соціальним схваленням;
- 3) гедонізм - в підставі даного мотиваційного типу лежить чуттєва спрямованість на себе і прагнення отримати якомога більше задоволень для себе. Життя розглядається як ланцюжок насолод;
- 4) стимулювання (повнота життєвих переживань) - головною метою є наявність нових вражень і змін в житті. Зміни, часті життєві вибори забезпечують необхідне відчуття новизни і збудженості;
- 5) саморегуляція (самонаправленість) - даний мотиваційний тип передбачає автономність і незалежність думок і поведінки, спрямованість на створення нового, а також дослідницький інтерес;
- 6) універсалізм - висловлює прагнення до розуміння і визнання всіх інших людей, терпимого ставлення до них і турботі про їхнє благополуччя. Значущим є не тільки світ людей, а й світ природи;

- 7) прихильність (дбайливість) - головною метою є взаємодія зі значущими для особи людьми і турбота про їхнє благополуччя. Контакти здійснюються в першу чергу з тими людьми, з ким людина підтримує хороші відносини або знаходиться в постійному контакті;
- 8) традиції - мотиваційний тип: повага, прийняття, підпорядкування і підтримка існуючих традицій і загальних ідей в рамках соціокультурної і релігійної групи як основа успішного функціонування групи;
- 9) конформність - головною метою є обмеження дій, імпульсів і намірів, що завдають шкоди іншим або відхиляються від соціально прийнятих норм і очікувань;
- 10) безпека - основою даного мотиваційного типу є прагнення зберегти гармонію і стабільність в суспільстві, необхідність безпеки людини, сім'ї і суспільства.

Виділені мотиваційні типи пов'язані з певними формами поведінки і, відповідно, знаходяться один з одним в динамічних відносинах, як протиставлення, так і відповідності. Були виділені дві пари протилежних відносин між ціннісними орієнтаціями: цінності збереження і консерватизму (безпека, конформність і традиції) протилежні цінностям змін (саморегуляції і стимулювання); цінності орієнтації на інших людей і самопреодолення (прихильність і універсалізм) протилежні цінностям орієнтації на себе і самозвеличення (гедонізм, досягнення і влада).

Дослідження, проведені в 53 країнах, включаючи сусідню з нами Росію, виявили феномен консенсусу цінностей, що підтверджує панкультурний універсальний характер розвитку ціннісних орієнтацій у різних народів. Найбільш значущими виявляються прихильність, саморегуляція, універсалізм, далі по значущості йдуть безпеку, конформність і досягнення. Групу менш значущих мотиваційних типів становлять гедонізм, стимулювання, а на останньому місці - традиції і влада. Вікова специфіка ієрархії цінностей знаходить відображення лише в тому, що для юнацького віку (вибірка студентів), в порівнянні зі зрілим віком, цінність досягнень

виявляється більш значущою, ніж безпека і конформність (С. Шварц, Е. П. Белінська, В. С. Собкин).

У дослідженні особливостей ціннісних орієнтацій в підлітковому і юнацькому віці в рамках концепції С. Шварца на матеріалі російських підлітків - учнів московських шкіл була виявлена наступна ієрархія ціннісних орієнтацій (від найбільш значущих до найменш значущих): досягнення, саморегуляція, прихильність, безпеку, гедонізм, стимулювання, універсалізм, конформність, влада, традиції [55]. Порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій підлітків і нанкультурного універсального характеру розвитку ціннісних орієнтацій по Шварцу дозволяє побачити віково-психологічну специфіку ієрархії цінностей підлітків. Для російських підлітків і юнаків найбільш значущою виявилася цінність досягнень і соціального успіху, далі цінності саморегуляції і прихильності (турботи про благополуччя інших), в той час як прихильність, за даними С. Шварца, виявляється найбільш значущою, а цінність досягнень займає лише 4-е місце в ієрархії за результатами досліджень, проведених в 45 країнах. Наступною за значимістю для російських молодих людей виявляється цінність безпеки. Щодо того, то низьке місце за значимістю в структурі цінностей займають гедонізм, стимулювання, універсалізм, конформність і, нарешті, як і в дослідженнях С. Шварца, найменш бажаний виявляються цінності влади і традицій. Таким чином, структура ціннісних орієнтацій підліткової і юнацької вибірок відображає особливості соціальних настроїв, характерних для сучасного російського суспільства, де особистий успіх часто виявляється більш значущий, ніж турбота про благо інших. Консенсус щодо цінності саморегуляції, тобто прагнення молодих людей до автономії і незалежності в думках, поведінці, позиції, що займає провідне місце в ієрархії мотиваційних типів, пов'язаний з рішенням найважливішого завдання розвитку цих вікових груп - завдання подолання залежності та придбання автономії.

Можна спостерігати певну динаміку зміни ціннісних орієнтацій від підліткового до юнацького віку: є як подібність, так і відмінності в структурі

ціннісних орієнтацій. Для обох вікових груп найбільш значущим є соціальний успіх і досягнення, а найменш значущим - традиції і влада. Для юнацької групи найбільше важить цінність саморегуляції: цінності самонаправленості і досягнення автономії виявляються майже настільки ж значущими, як соціальний успіх і досягнення, а для школярів цінність саморегуляції і автономії займає нижчу ступінь в ієрархії цінностей разом з безпекою, гедонізмом і стимулюванням. Зростання значущості автономії в юнацькому віці свідчить про те, що особистий успіх і досягнення починають зв'язуватися у свідомості юнаків і дівчат з власної самостійністю, автономією і активністю. Також можна відзначити, що з віком проявляється велика орієнтованість на зміни на протигагу цінностям збереження. Частково це можна пояснити недостатнім рівнем розвитку самостійності та компетентності підлітків і їх тривогою перед соціальною нестабільністю і непередбачуваністю світу, що на тлі прагнення до нового і перебудови колишньої системи відносин зберігає високий рівень потреби в безпеці і певну прихильність консерватизму.

Можна виділити гендерні відмінності, в яких поєднуються як традиційні маскулінні і фемінні переваги цінностей, так і менш очікувані. Типовим для жіночої вибірки можна вважати більшу перевагу цінностей прихильності (захист і турбота про добробут людей, з якими перебуваєш в частих особистих контактах). Це виявляється у високій значущості таких інструментальних цінностей, які виступають як характеристики особистості (М. Рокіч), тобто людина що допомагає, чесна, людина, що вміє прощати, лояльна, відповідальна. Цінність безпеки - почуття захищеності, гармонії і стабільності суспільства, яка виступає з високою значимістю захищеності сім'ї, високим рівнем національної безпеки, впевненості в соціальному порядку, взаємної допомоги і значущості людей один для одного, також цілком передбачувано виявилася вищою у дівчат. Цікаво, що цінності саморегуляції у дівчат виявилися більш значущі, ніж у юнаків. Це відображає факт більш ранньої автономізації особистості в підлітковому і юнацькому

віці в жіночій вибірці. Можливо, це пояснюється більш раннім придбанням дівчатами дорослості у вигляді зовнішньої і, можливо, інтелектуальної і моральної дорослості (по Д. Б. Ельконін), обумовленої більш високими стандартами і очікуваннями, що пред'являються суспільством до поведінки і досягнень дівчат. З цим припущенням узгоджується і велика значимість для дівчат цінності стимулювання як прагнення до нового, змін і змін у житті, пошуку нових вражень. З іншого боку, зміна місця жінки в суспільстві і перегляд змісту гендерних ролей на користь активнішої участі жінки у виробництві і соціальної діяльності, зміна сім'ї як соціального інституту можуть розглядатися як фактор зміни ціннісної сфери жінки. Також дівчата демонструють більшу готовність до розвитку і змін, ніж юнаки, і пріоритетність цілей самопереконавання як готовності до турботи і саморозвитку, в порівнянні з юнаками. Гендерні відмінності відображають збереження жіночої вибіркою переваги традиційно фемінні пріоритети - прихильності і безпеки поряд з вираженою тенденцією відкритості новому досвіду саморозвитку, тобто перевагою саморегуляції і стимулювання.

Таким чином, структура ціннісних орієнтацій сучасних підлітків і юнаків відрізняється вираженою орієнтацією на досягнення і особистий успіх при зниженні значущості прихильності (турботи про благополуччя інших людей і суспільства). Це розходиться з моделлю універсальної структури цінностей, запропонованої С. Шварцем [56] . Зміна структури цінностей відображає зрушення соціальних пріоритетів на користь власного благополуччя і індивідуалізму проти соціального інтересу (А. Адлер) і колективізму. Виявлена тенденція обумовлена також недостатністю досвіду суспільно-корисної діяльності та участі в соціальних молодіжних організаціях у сучасних підлітків. Таким чином, ми отримали свідчення того, що особливості соціальної ситуації розвитку сучасних підлітків обумовлюють ієрархію ціннісних орієнтацій особистості.

Вікові особливості ціннісної сфери в підлітковому і юнацькому віці пов'язані з рішенням найважливішого завдання розвитку - подоланням

залежності і формуванням автономії особистості. Зростання значущості цінності саморегуляції, мотивації зміни і саморозвитку становить характерну тенденцію розвитку ціннісної сфери при переході від підліткового до юнацького віку. Інша тенденція - посилення ціннісних протиріч, де індивідуалістична спрямованість на особисті досягнення вступає в протиріччя з колективістичною турботою про соціальне благополуччя. Дозвіл зазначеного протиріччя пов'язано з розвитком форм кооперації і співробітництва особистості з іншими людьми в значущих видах діяльності.

У дослідженні О. А. Тіхомандріцької було показано, що для сучасних підлітків найбільш значущими є "загальнолюдські" цінності (свобода, здоров'я, любов, дружба) і цінності, пов'язані з досягненням благополуччя і свідомістю свого існування (насиченість життя, свідомість існування, успіх, професіоналізм, цілеспрямованість та ін.). Найменш значимими виявилися духовні цінності, цінності конформності і традицій (духовність, благочестя, релігійність, слухняність, поміркованість, смиренність, традиції та ін.), А також цінності "влади" (влада, соціальна влада). В цілому найбільш значущими для сучасних старшокласників є цінності зміни особистості і суспільства і індивідуалістичні цінності, спрямовані на досягнення особистих інтересів. Менш значимими виявилися, відповідно, цінності "збереження", спрямовані на стабільність і незмінність суспільства, і цінності, які виражають інтереси групи, суспільства (колективістичні цінності). Особливості ієрархії цінностей відображають, на думку автора, як власне вікові завдання і новоутворення ранньої юності - самовизначення, становлення світогляду, так і особливості сучасного суспільства - відсутність стабільності, спрямованість на зміни, орієнтація на індивідуалізм [57].

Іншим прикладом вивчення особливостей ціннісної структури підлітків є дослідження В. С. Собкіна і Н. І. Кузнецової [58].

Цінність даного дослідження пов'язана з наявністю двох вимірів, які проводилися в 1991 і 1996 рр. Така організація дослідження дозволяє вивчити динаміку структури цінностей підлітків у різних соціокультурних

умовах. У 1991 р до високо значущих життєвих цінностей підлітки віднесли щасливе сімейне життя (73% опитаних), досягнення матеріального благополуччя (57%) і успішну професійну діяльність (49%). До цінностей середнього ступеня значимості - повноцінне спілкування з людьми (34%), розвиток своїх здібностей (25%), виховання дітей (24%). У групі низькозначимих цінностей виявилися пізнання себе (13%), повноцінне залучення до культури (8%), успішна політична кар'єра (3%). Відзначимо, що для дівчат більшого значення, ніж для юнаків, представляють цінності сімейного життя і виховання дітей. Порівняння результатів 1991 і 1996 рр. дозволяє виявити динаміку змін уявлень про життєві цінності: при збереженні загальної ієрархії цінностей спостерігається зниження частоти вибору багатьох цінностей. Так, цінність сімейного життя, залишаючись на 1-му місці за частотою вибору, втрачає свою значимість з 73% в 1991 році до 60% в 1996 р, успішна професійна діяльність - з 49 до 42%, повноцінне спілкування з людьми - з 34 до 24%, розвиток своїх здібностей - з 25 до 18%. Відзначимо, що значимість цінності матеріального благополуччя виявляється досить стабільною (57% в 1991 р і 53% в 1996 г.). Спостерігається різке зниження значення сімейного життя для дівчат (з 84% в 1991 році до 66% в 1996 г.). Таким чином, можна говорити про те, що при збереженні загальної ієрархії цінностей спостерігається значне "ущільнення" результатів - підліткам стає складніше вибрати одну домінуючу цінність.

В рамках крос-культурних досліджень життєвих цінностей було показано, що московські та амстердамські підлітки розрізняються пріоритетною орієнтацією московських підлітків на досягнення матеріального благополуччя і сім'ю (домашнє господарство і виховання дітей), а голландських підлітків - на спілкування з людьми і вихід за рамки внутрісімейного спілкування[59].

Різними виявилися і ціннісні опозиції (протиріччя): для московських підлітків значущими виявилось протиставлення цінностей "політична кар'єра - прилучення до культури" ("політика - культура"), для амстердамських -

"соціальне досягнення - прилучення до духовних цінностей" ("соціальність - духовність"), що, на думку авторів, по суті є одним і тим же. Основна відмінність полягає у високій значущості ціннісної опозиції "орієнтація на саморозвиток - турбота про інше" для голландських підлітків при невеликому відсотку її значущості для російських підлітків.

У порівняльному російсько-фінському дослідженні, здійсненому співробітниками кафедри соціальної психології факультету психології МГУ імені М. В. Ломоносова, було показано, що найбільш значущими для фінських школярів і менш значущими для російських є такі цінності: допомога стражденним, охорона природи, мир на землі, творчість, близьке спілкування. І, навпаки, більш значущими для московських і менш значущими для хельсинських школярів виявилися цінності активної, цікавої та захоплюючої життєвої позиції; матеріального добробуту; соціального схвалення, поваги і захоплення [60].

2.2 Загальні тенденції розвитку підліткових цінностей

Крос-культурні дослідження дозволяють виявити не тільки особливості ієрархії цінностей, пов'язані зі специфікою культурних умов, а й загальні тенденції розвитку цінностей, пов'язані з закономірностями соціального розвитку. Порівняльне дослідження Р. Інгельхарта, проведене ним в 1970 і в 1989 рр. в шести європейських країнах - Англії, Франції, Німеччини (ФРН), Італії, Бельгії, Нідерландах і США, виявило зрушення пріоритетів від матеріалістичних цінностей (фізична і економічна безпека, матеріальний добробут) в сторону переваги постматеріалістических цінностей (самореалізація, якість життя і т. д.). Зміна пріоритетів цінностей пов'язувалася автором з ростом добробуту і об'єктивною економічною безпекою у всіх досліджуваних країнах.

Чималий інтерес представляють дані про залежність змісту системи цінностей підлітків від рівня пізнавального розвитку, зокрема, показників формального інтелекту. Підлітки з високим рівнем формального інтелекту вибирають цінності, орієнтовані на довгострокову перспективу, а також "вічні" цінності, які оперують теоретичними конструктами, наприклад справедливість, альтруїзм. Підлітки з низькими показниками формального інтелекту більш орієнтовані на цінності гедоністичного характеру, з очевидним громадським схваленням і швидким винагородою.

Ціннісні орієнтації підлітків знаходять відображення в ідеалах, об'єктивують еталони і зразки для саморозвитку і виступаючих "ідеальною формою" розвитку в даному віці, і в світогляді, узагальнюючому картину світу підлітка в пристрасній оціночній формі, яка визначає місце і відносини людини з суспільством і природою, а також призначення та сенс буття.

Ідеали в підлітковому і юнацькому віці відіграють велику роль у розвитку самосвідомості та ідентичності особистості. Поява ідеалів в підлітковому віці пов'язана з актуалізацією проблеми самовизначення, розвитком саморефлексії і формуванням Я-концепції. Пізнання себе, своїх здібностей і можливостей відбувається через зіставлення себе з іншими. Цими "іншим" найчастіше виступають однолітки. Однак і для адекватної самооцінки, і для визначення завдань саморозвитку і самовиховання підліток потребує порівняння зі зразком, що втілює бажані здібності та особистісні риси, функції якого і виконує ідеал. Часто ідеали підлітків - це дорослі люди, рівняння на яких дозволяє підлітку наблизитися до нового бажаного статусу дорослості і реалізувати почуття дорослості, про який писав Д. Б. Ельконін.

Ідеалом може виступати як конкретна людина або персонаж, так і система узагальнених якостей. Л. І. Божович писала про те, що ідеал втілює певну систему вимог підлітка до себе, що впливає на його ставлення до зовнішніх вимог. Відповідність зовнішніх вимог внутрішнього ідеалу сприяє їх дотримання, розбіжність вимог та ідеалу знижує готовність підлітка виконувати соціальні вимоги [61]. Можна говорити про образ-характер

ідеалу для підлітка, який визначає вектор його розвитку, діяльність і поведінку [62].

Зміст ідеалів підлітка залежить від історичних соціокультурних умов розвитку. На макрорівні кожна епоха, її час і середовище визначає свій ідеальний образ людини, виділяючи найбільш значущі риси [63]. На мікрорівні особливості взаємин з однолітками, дорослими, батьками сприяють формуванню ідеалів. Змістовно ідеальний образ людини для підлітка включає в себе характеристики зовнішності, особистісні риси, особливості моделей поведінки. Ідеальний образ людини може мати різним ступенем диференційованості: одні характеристики можуть бути дуже чіткими, іноді гіпертрофовано опуклими, інші - розпливчастими і хитаються. З урахуванням значущості інтимно-особистісного спілкування з однолітками як провідного типу діяльності в підлітковому віці характеристики ідеального образу, пов'язані з комунікацією з однолітками, набувають особливо важливий характер.

Зміни, що відбуваються в суспільстві, призводять до зміни ідеалів - на зміну одним героям (революціонерам, полководцям, мандрівникам, першовідкривачам і т.д.) приходять інші (кіноактори, поп-зірки, топ-моделі і т.д.) . Наприклад, в 12-13 років ідеалом для підлітків в 38% випадків є зарубіжні актори і кіногерої зарубіжних фільмів і телесеріалів, дещо рідше, в 26% випадків, - для старших підлітків. Відзначимо, що образ знаменитих людей минулого є ідеалом сучасних підлітків вкрай рідко - лише в 6% випадків. Цікавим видається трансформація образу ідеального образу чоловіка для молодих людей за останні 20 років: від зразків яскраво вираженою маскулінності (А. Шваценеггер, С. Сталлоне і інші герої бойовиків) до зразків, які мають виражену фемінність (Шайа ЛаБаф). Конкретний зміст ідеалів пов'язаний з багатьма факторами: соціальним оточенням, рівнем освіти дитини, рівнем освіти і соціоекономічного рівня батьків підлітка, особливостями потреб сфери підлітка, його інтелектуальними здібностями і т.д. Досить часто ідеали підлітків, так чи

інакше, виявляються пов'язані з фігурами батьків. Багато авторів висловлюють побоювання у зв'язку з інтенсивною примітивізацією ідеалів сучасних підлітків, орієнтуванням на агресивність, цинізм і прагматизм в протигагу романтичному змістом [64] .

У дослідженні Б. В. Кайгородова показано, як у віці від 10- 11 і до 14- 15 років відбувається трансформація ідеалу: перехід від ідеалу - конкретної людини або героя до ідеалу - узагальненого образу [65] . З віком відбувається зміна структури ідеалу підлітків. Спочатку ідеал представлений у вигляді емоційно забарвленого образу, виступає як приклад для наслідування, деякий еталон для оцінки інших і самого себе. Тут зміст ідеалу носить конкретний характер, часто пов'язаний з певним героєм. Важливо, що ідеал може виконувати функцію залучення себе до інших людей або соціальних груп. Надалі ідеал стає регулятором поведінки, дозволяє оточити мотиви діяльності, включаючись в стійку систему цінностей, інтересів, установок особистості. Потім ідеал виступає основою життєвих відносин особистості, її загальним утворювачем сенсу та прагнень. На даній стадії переважають ідеали узагальненого і конкретизованого типу (Б. В. Кайгородов, О. В. Романова).

Світогляд є ядром індивідуального образу світу, важливим компонентом особистості людини. Світогляд являє собою систему структурованих уявлень про навколишній світ, суспільство і людину, а також про закономірності їх співіснування, де образ навколишнього світу пов'язаний з внутрішнім світом людини, його самосвідомістю, самооцінкою і способом "Я". Можна говорити про тісний зв'язок світогляду і системи цінностей людини, формування ідеалів, життєвих пріоритетів. Важливо, що світогляд кожного наступного покоління збагачується досвідом попередніх поколінь, а також враховує конкретні суспільно-історичні та соціально-економічні реалії.

Формування світогляду пов'язано з наявністю здатності до рефлексії, формальній логіці, критичного осмислення дійсності, понятійному

мисленню. Це зумовлює пізню появу світогляду - в підлітковому і юнацькому віці. Розвиток самосвідомості як одного з центральних новоутворень підліткового віку призводить до ревізії минулих, часто міфологічних, дитячих уявлень про світ, сприйнятих і засвоєних раніше без належного усвідомлення і критичності.

Цікава модель процесу формування світогляду, представлена в рамках концепції базисних переконань С. Епштейна і Р. Янофф-Бульман (1992). Автори вважають, що в ході розвитку людини поступово і по більшій частині без належного усвідомлення складається імпліцитна система уявлень про світ. Ця імпліцитна система уявлень про світ включає теорію власного "Я" і теорію навколишнього світу, а також уявлення про відносини між "Я" і світом. Зміст імпліцитної теорії реальності визначається п'ятьма базисними переконаннями, що представляють собою когнітивно-емоційні ієрархічно організовані вистави і відповідають основним потребам людини. Базисні переконання впливають не тільки на сприйняття та інтерпретацію підлітком подій навколишнього світу, а й є основою свідомого формування світогляду, визначення мети й прийняття рішень, здійснення особистісних виборів і побудови взаємин, набуваючи тим самим ключове значення в розвитку особистості.

Можна уявити позитивні полюси базисних переконань, наявність яких визначає зміст світогляду людини:

- 1) переконання в доброзичливості, дружелюбності людей і безпеки навколишнього світу. Ідея про те, що людина за своєю природою добра і в світі більше добра, ніж зла; людям можна довіряти;
- 2) переконання в справедливості навколишнього світу, в тому, що устрій світу дає кожному по заслугах - хороші і погані події розподіляються між людьми за принципом справедливості, нагороджуючи гідних і караючи тих, хто це заслуговує своєю поведінкою;
- 3) переконання у власній значущості, самоцінності, що відбувається з впевненості в тому, що людина гідна поваги і доброго ставлення.

Характеризується позитивним самосприйняттям і способом "Я" - переважанням достоїнств над недоліками і впевненістю людини в тому, що оточуючі поважають його і високо оцінюють;

4) переконання в можливості успіху у сприятливому повороті справ: люди з позитивним світосприйняттям частіше, ніж інші, вважають, що їм в житті супроводжує везіння, прихильність удачі і долі, їм властивий оптимізм і чужа позиція жертви;

5) переконання в тому, що людина - творець свого життя, що світ впорядкований і підпорядковується певним законам і в силу цього доступний контролю, що людина здатна ставити цілі і досягати їх прагнення, контролювати всі події, що з ним відбуваються, запобігати неприємностям і нещастям. Випадкові події, хоча і можливі, але не грають вирішальної ролі і не визначають життєвого шляху людини.

Образ світу як цілісне уявлення про дійсність, природу і суспільство і місце людини в ньому в підлітковому віці включає базові компоненти - образ "Я", образ значущих інших, уявлення про сім'ю, суб'єктивну картину життєвого шляху. Розвиток образу світу в підлітковому віці відбувається в напрямі більшої змістовності і реалістичності, образ "Я" стає більш змістовним і диференційованим, розширюється суб'єктивна життєва перспектива за рахунок включення крім особистих, соціальних планів і перспектив [66].

У дослідженні І. Буровіхіной було виявлено, що універсальною особливістю уявлень про світ сучасних підлітків є чітке виділення негативних сторін, стійкого образу "зла", і позитивних сторін, складових "щастя". В ході вікового розвитку уявлення про світ і сім'ї у підлітків стають більш чіткими, структурованими і змістовними. Виявлено вікові особливості картини світу: для молодших підлітків - це перш за все сім'я, в якій відносини визначаються взаємною турботою і повагою, а для старших односторонні - далекі життєві перспективи досягнення соціальної і особистісної зрілості. У сприйнятті старших підлітків, навпаки, сім'я деідеалізується і

зв'язується з відносинами тиску, примусу, залежності і згуртованості, прихильності між рідними людьми. Цей пояснюється тим, що завдання автономії і сепарації від батьків ще не стала актуальною задачею розвитку для молодших підлітків. Вчення і суспільно-корисна діяльність є найбільш цікавою і значущою діяльністю для молодших підлітків, а для старшокласників - самопізнання і формування самостійної світоглядної позиції [67] .

Розвиток системи цінностей, ідеалів і світогляду становить необхідну передумову формування громадянської ідентичності особистості. Формування громадянської ідентичності в підлітковому віці є формою особистісного самовизначення на основі розвитку самосвідомості. Концепція федеральних державних освітніх стандартів загальної освіти другого покоління виділяє формування громадянської ідентичності як ключове завдання сучасної освітньої системи [68] . Громадянська ідентичність розглядається як базова передумова розвитку державності і громадянського суспільства. Громадянська ідентичність є усвідомлення особистістю своєї приналежності до спільноти громадян певної держави на загальнокультурній основі, що має певний особистісний смисл [68] . Структура громадянської ідентичності включає чотири основні компоненти: когнітивний, ціннісний, емоційний і діяльнісний. Когнітивний компонент виступає як знання про приналежність до даної соціальної спільноти: наявність історико-географічного образу про території і кордони країни, історію розвитку країни; уявлення про свою етнічну приналежність, освоєння національних цінностей, традицій, культури, знання про народи і етнічні групи країни; освоєння загальнокультурної спадщини батьківщини і загальносвітової культурної спадщини; сформованого соціально-критичного мислення та здатності до орієнтації в соціальних взаєминах, орієнтації в системі моральних норм і цінностей, екологічній свідомості і визнанні високої цінності життя у всіх її формах; уявлення про соціально-політичний устрій держави; знання Конституції України(або будь якої іншої країни де мешкає

підліток). Ціннісний компонент визначає значимість і модальність (позитивне або негативне ставлення) усвідомлення особистістю належності до соціальної спільності. Емоційний компонент пов'язаний з прийняттям чи неприйняттям громадянської спільності як група членства, переживанням цього факту. Ціннісний і емоційний аспекти проявляються в любові до Батьківщини, почуття гордості за країну, цивільному патріотизму; повазі до історії країни, її культурним та історичним пам'яткам; емоційно-позитивному ухваленні своєї етнічної ідентичності; в повазі і прийнятті інших народів Батьківщини і світу; в готовності до рівноправного співробітництва; в повазі честі і гідності особистості; доброзичливому ставленні до оточуючих; повазі цінностей сім'ї; в любові до природи, оптимізмі сприйнятті світу, у визнанні цінності свого здоров'я і здоров'я оточуючих; сформованість потреби в самовираженні і самореалізації, соціальному визнанні; сформованість позитивної моральної самооцінки і моральних почуттів. Діяльнісний компонент пов'язаний з виразом громадянської ідентичності у формі участі в суспільно-політичному житті країни, реалізації громадянської позиції в діяльності і поведінці. Це знаходить відображення в участі підлітків і юнаків в системі шкільного самоврядування в межах вікових компетенцій, в реалізації норм, вимог і можливостей шкільного життя з позиції учня; умінні вести діалог на основі рівноправних відносин і взаємоповаги; у виконанні моральних норм у відносинах; участю в громадському житті і суспільно-корисної діяльності; в умінні будувати життєві плани з урахуванням конкретних соціально-історичних, політичних і економічних умов.

Висновки до другого розділу

Цінності та ціннісні орієнтації є в кожній людини. Вони починають зароджуватися з самого дитинства. Цінності це чітко усвідомлена та аргументована річ. . Зміст і структура системи ціннісних орієнтацій є суто індивідуальною характеристикою особистості, однак джерело цієї системи -

суспільна свідомість і людська культура. Значний вплив на формування ціннісної сфери особистості надають соціокультурні чинники: ідеологія, релігія, культурні ідеали і норми, звичаї, традиції, типи господарювання та організації виробничої громадської діяльності, ментальність.

Можна виділити гендерні відмінності, в яких поєднуються як традиційні маскулінні і фемінні переваги цінностей, так і менш очікувані. Типовим для жіночої вибірки можна вважати більшу перевагу цінностей прихильності (захист і турбота про добробут людей, з якими перебуваєш в частих особистих контактах). Це виявляється у високій значущості таких інструментальних цінностей, які виступають як характеристики особистості (М. Рокіч), тобто людина що допомагає, чесна, людина, що вміє прощати, лояльна, відповідальна. Цінність безпеки - почуття захищеності, гармонії і стабільності суспільства, яка виступає з високою значимістю захищеності сім'ї, високим рівнем національної безпеки, впевненості в соціальному порядку, взаємної допомоги і значущості людей один для одного, також цілком передбачувано виявилася вищою у дівчат. Також дівчата демонструють більшу готовність до розвитку і змін, ніж юнаки, і пріоритетність цілей самопереконавання як готовності до турботи і саморозвитку, в порівнянні з юнаками. Важливо, що світогляд кожного наступного покоління збагачується досвідом попередніх поколінь, а також враховує конкретні суспільно-історичні та соціально-економічні реалії.

Розвиток системи цінностей, ідеалів і світогляду становить необхідну передумову формування громадянської ідентичності особистості. Формування громадянської ідентичності в підлітковому віці є формою особистісного самовизначення на основі розвитку самосвідомості. Концепція федеральних державних освітніх стандартів загальної освіти другого покоління виділяє формування громадянської ідентичності як ключове завдання сучасної освітньої системи. Громадянська ідентичність розглядається як базова передумова розвитку державності і громадянського суспільства. Громадянська ідентичність є усвідомлення особистістю своєї

приналежності до спільноти громадян певної держави на загальнокультурній основі, що має певний особистісний смисл.

РОЗДІЛ 3 СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОЗНАКИ ТА ПЕРВИННІ ТИПОЛОГІЇ ТРЕНДУ ЧАЙЛДФРІ

3.1 Типи чайлдфрі та причини відмови від батьківства

Аби розібратись у достатньо заплутаній ситуації пов'язаній з відсутністю дітей в родині, важливо розрізняти як мінімум три категорії людей, що не мають спадкоємців. Звісно окрім тих, хто просто ще не встиг їх народити.

Перша категорія - « Childless»

Дещо сумний суфікс -less (з англійської мови «позбавлений») вказує на те, що люди, які належати до цієї категорії, не можуть мати дітей, навіть якби дуже хотіли. Переважно на це є різноманітні фізіологічні причини, а тому це люди, що були позбавлені можливості мати дітей проти власної волі. На противагу цьому терміну й виникає поняття childfree, аби підкреслити добровільність відмови від батьківства. Варто одразу ж сказати, що часто childless, ніби маскуються під childfree. Це відбувається з психологічних причин. За неможливості мати дітей, такі люди починають шукати прихистку в ідеології та переконувати себе, що життя без дітей - це нормально, а то й краще, і навіть потихенько можуть почати відчувати неприязнь до чужих дітей та їхніх батьків.

Друга категорія – « Childhate»

З англійської мови слово «Hate» перекладається як «ненавидіти». Якщо неможливість мати дітей викликана біологічними причинами, то ненависть до дітей, батьків, та й до будь-кого іншого свідчить про психологічні розлади. Це может бути травма дитинства, негативний власний досвід батьківства або знайомих, або просто реакція протесту проти існуючих в суспільстві традицій та норм. Люди цієї категорії також часто називають себе чайлдфрі, і, на жаль, в основном й вісловлюються на чайлдфрі-форумах, мальовничо описуючи огидних, крикливих и забруднених чужих дітей, нахабних вагітних

в лікарнях та кровожерливих родичів, які вимагають народити малятко і якомога швидше. За іронією долі, форуми чайлдфрі не присвячені дітям та батьківству, а точніше ненависті до них. В цьому, вочевидь, особливість українського руху чайлдфрі. Наразі він перебуває на стадії childhate, а тобто існує не незалежно, а на протигагу традиційній моделі сім'ї.

Третя категорія «Childfree»

З англійської мови «free» перекладається як вільний. І нарешті, хто ж такі справжні чайлдфрі? Підсумовуючи вищесказане, представники цього руху особливі тим, що їхня відмова від батьківства є свідомою, вона рідко викликана ненавистю до дітей чи до вагітності, а найчастіше вона викликана бажанням насолодитись самотійним життям, присвятитися життю улюбленій професії та пожити в своє задоволення. [9]

З точки зору Дж. Віверс [10], «чайлдфрі» поділяються на два класи, щодо основних мотивів бездітності:

1) реджектори – різновид «чайлдфрі», прибічники цієї течії відчують неприязнь до дітей як до таких і всьому, що пов'язано з процесом дітонародження, грудного вигодовування;

2) афексьонади - різновид «чайлдфрі», які прагнуть до безтурботного бездітного способу життя – божественне життя, часті подорожі, постійні розваги, діти представляються зайвим тягарем, перешкодою; для афексьонадо важливо не те, що діти їм не подобаються, а то, що їм дуже добре жити без них.

Аналогічну класифікацію наводить і Р. Джиллеспі[69], а саме:

1) ті, для кого важливіше власна зовнішність, краса та привабливість бездітності;

2) ті, кому властиве «відторгнення, відраза до дітей».

Своє відображення субкультура «чайлдфрі» знайшла і в руслі психоаналітичних теорій. Д. Кніл і Ч. Джоші [15], К. Морелл [17] виділили такі категорії «чайлдфрі»:

1) «ті, хто постійно відкладають» - весь час відкладають народження дітей, прагнучи в першу чергу зробити кар'єру і влаштувати життя. З юності або з моменту укладання шлюбу/партнерства застосовують контрацепцію, але від самого початку не відмовляються від ідеї мати дитину. Їх тимчасове «потім» плавно переходить у постійне «ніколи». В цей момент вони вже більше або не хочуть, або не можуть мати дітей;

2) «хвилеподібні відмовники» - категорія, у якої бувають періоди, коли вони хочуть дітей, іноді навіть дуже хочуть. В той же час інші міркування і прагнення їх життя все ж виявляються важливішими навіть в ці періоди, і дітей вони в результаті все-таки не мають саме за власним рішенням.

Ф. М. Ільясов пояснює феномен чайлдфрі пригніченістю статевого і репродуктивного поведінки, яка призводить до репродуктивної імпотенції, через низьку стійкість суб'єкта до стресу конкуренції, що руйнує механізми репродуктивного цілепокладання, а також порушення статевої соціалізації. «Репродуктивна імпотенція - це небажання або неможливість мати дітей, внаслідок нездатності реалізовувати ті чи інші види репродуктивних дій» [11].

Дослідження AbmaJ., MartinesG. підтверджують наявність факторів потенційної бездітності: старша вікова група; національність, а саме американці європейського походження; незаміжні; високий соціально-економічний статус, а саме освіта, дохід, престиж виду діяльності; значний досвід роботи, а саме повна зайнятість, тривала участь на ринку праці; зв'язок із релігійними нормами [67].

Якщо аналізувати батьківство у контексті еволюції сучасної сім'ї, то можна виділити низку детермінант субкультури «чайлдфрі»[6]:

1) Вік. Існує тенденція, що у певний період життя для жінки більш молодого віку доволі типово бути бездітною, наприклад, у зв'язку із

навчанням або початком побудови кар'єри. Жінки старшого віку часто приймають рішення залишатися бездітними і в майбутньому;

2) Національність і громадянство. Крос-культурні дослідження показали, що центральним явищем власного життя вважають дітей австрійці, англійці, ірландці, італійці, голанці. На противагу їм американці європейського походження входили до числа добровільно бездітних;

3) Шлюб і шлюбні відносини. Одним із основних прогностичних параметрів, що вказують на бездітність, є відсутність шлюбних відносин;

4) Соціально-економічний статус і участь на ринку праці. Дослідження показали, що люди з більш високим рівнем освіти та доходів частіше приймають рішення про бездітність або відкладають час появи першої дитини. Особливо важливим цей фактор є для жінок, оскільки вони із значною долею вірогідності, ніж чоловіки, позбавляються можливості приймати участь на ринку праці при появі дітей. Деякі жінки вважають відсутність фінансових засобів вирішальним фактором у прийнятті рішення про бездітність. Повна зайнятість на роботі також часто корелює із добровільною бездітністю, хоча бездітні жінки добровільно присвячують свій час і сили розвитку кар'єри;

5) Витрати на виховання дитини. Серед найбільш розповсюджених причин, що впливають на відсутність дітей «свобода і незалежність», «відраза до щоденних турбот про дітей». Перша причина розуміється не лише як можливість уявляти себе на ринку праці, але й як переважання певного стилю життя з особливою увагою до вільного часу, подорожей, суспільної діяльності і політичної активності. Бездітні жінки відмічають, що із задоволенням спілкуються із дітьми знайомих. Саме батьківство часто асоціюється із втратою ідентичності, що суперечить розповсюдженому бажанню будувати свій життєвий шлях без вимушеної зміни курсу після народження дитини.

Серед гендерних відмінностей субкультури «чайлдфрі» можна виявити наступні закономірності: 1) чоловіки, які не хочуть мати дітей

характеризуються в середньому нижчим рівнем доходів і освіти, ніж жінки; 2) серед Інтернет-спільнот «чайлдфрі» набагато більше жінок, ніж чоловіків. Це пояснюється тим, що говорити про відмову від дітей заради кар'єри більш соціально прийнятно; 3) чоловіків-чайлдфрі дещо більше, ніж жінок. Чоловіки сприймають дітей з більш раціональної точки зору, емоційні атрактори мають для них менше значення; 4) серед чоловіків завжди більше остаточно бездітних, що пов'язано із тим, що жінки свідомо прагнуть мати дітей, а чоловіки часто просто «пливуть за течією»; 5) у чоловіків з високим рівнем доходу більше дітей, в той час як більш високий особистий дохід жінки звичайно корелює із меншою кількістю дітей на одну жінку[6].

Таким чином, на сьогодні в Україні означена проблематика практично не опрацьована. Можливо, це пов'язано з тим, що добровільна бездітність суперечить цінностям і нормам сучасного суспільства. Питанню бездітності за медичними показниками надається великого значення як на рівні медичної науки і практики, так і у напрямку соціальної і демографічної політики. Бездітність, що не пояснюється медичними факторами, залишається найменш вивченим питанням, що може свідчити про соціальне табування цієї проблеми.

Отже, «чайлдфрі» - це субкультура, за якою люди свідомо відмовляються від народження дітей, не маючи при цьому ніяких фізіологічних обмежень. Термін «чайлдфрі» визначається в роботі як субкультура, оскільки це дає можливість, з психологічної точки зору, дослідити добровільно бездітних як особливу соціальну групу.

Переважно ідеології чайлдфрі дотримуються люди, що живуть у містах та є нерелігійними. Вони вважають себе доволі самодостатніми для того, аби йти всупереч традиційній моделі сталого сімейного життя та спроможні аргументувати свої погляди на сім'ю перед здивованими родичами та вагітними подружками. Люди, що не мають необхідності присвячувати велику частину власного часу вихованню дітей, частіше за все мають вищу

освіту та достатньо багато заробляють. Варто сказати, що в більшості випадків такі люди утримуються від батьківства лише тимчасово, відкладаючи народження дітей на пізніший термін, коли людина відчує себе готовою до цього і встигне пожити в своє задоволення.

У будь-якому разі, причин, що викликають у чайлдфрі бажання відмовитись від батьківства існує безліч - від економічних до конспірологічних. Про основні причини Поширення чайлдфрі-руху в Україні є багато думок. Так, в поширенні руху чайлдфрі мають значення кілька факторів. Також декого можуть лякати неоптимістичні прогнози різних джерел: паливна, продовольча криза, зміна клімату, загроза Третьої Світової Війни та багато чого іншого. (особистісні чинники - наявність тих чи других рис характеру, через які індивіди відмовляються від дітей: егоїзм, страх відповідальності, а також, інколи, небажання псувати свою зовнішність та здоров'я пологами та вагітністю. Зміна пріоритетів у суспільстві: кар'єра, власний спокій, свобода у проведенні вільного часу). [12]

Основні чинники:

1. Економічний. Україна розвивається, економіка і культурні цінності асимілюються з західними зразками. Послання "реалізуй себе", "будуй кар'єру", штовхають людей до погоні за ідеальною роботою, статусом і грошима. На Заході кажуть: "No children - double income" що в перекладі «Немає дітей – дохід подвійний». Проста математика: сім'я, у якій двоє дорослих працюють, живе на "Широку ногу", в той час як сім'я, у якій є один годувальник, а жінка займається дітьми повинні рахувати та заощаджувати кошти.

2. Культурний. Сучасні зразки активно пропагують ідею насолоди, життя на повну, необмежені можливості, море розваг, подорожей, цікавої активності й експериментів зі стосунками. Діти - це відповідальність. Це кардинальне явище, в результаті котрого центр Всесвіту переміщується із вас, коханого, на вашу дитину. Слогани типу "ти гідний кращого" повільно переходять з реклами пива й автівок у вибір і перевибір свого партнера. А

навіщо мені дитина, якщо завтра у мене з'явиться можливість бути з кимсь краще?

3. Психологічний. Людина, котра не знала материнської турботи, а виросла без теплих та надзвичайно лагідних материнських обійм, відкладає народження своїх власних дітей тому що не в повному обсязі розуміє всі переваги та недоліки материнства. Вона не знає, що їй потрібно більше на першому етапі життя й віддає перевагу тим речам, що вміє гарно робити та тим, що цілком точно принесуть їй задоволення. На жаль дорослі, яким не вдалось збудути безперечного взаєморозуміння зі своїми батьками в дитинстві, будуть відчувати труднощі із побудовою стосунків з власним дітьми.

Також є менш об'єктивні, але не менш важливі фактори відмови від народження дітей. І ось найпоширеніші з них: [13]

Свобода. Батьківські обов'язки потрібно нести, поки дитині не виповнилося 18. Це в теорії, на практиці - все життя. Від дитини не можна відмахнутися, втекти на пару днів. Навіть якщо залишити чадо батькам і поїхати на безлюдний острів без зв'язку, у вас все ще буде дитина, про яку будуть нагадувати думки та постійні переживання.

Відповідальність. Не всі хочуть стежити і за собою, і за дитиною. Хтось не впевнений в своїх силах, хтось просто не любить відповідальності ні в якому вигляді. І це правильний підхід: якщо людина не хоче брати зобов'язання, не вміє і не збирається їх виконувати, то не треба тягти непосильну ношу. Не впевнений - не поспішай.

Гроші. Діти коштують дорого, іноді дуже дорого. Розповіді сімей, в яких діти народжені всупереч мізерним фінансів звучать скоріше як добрі казки, аніж правда. Хтось не може дозволити собі утримання дитини, а хтось любить свій рівень життя більше, ніж дітей.

Кар'єра. Особливо для жінок. Догляд за дитиною, вважається здебільшого жіночою справою. Від 13 до 47% мам не працюють через те, що потрібно стежити за дітьми. Батьки і діти, чоловіки і жінки в сім'ї та

суспільстві. До сих пір інколи спостерігається стереотип що жінка взагалі сприймається всерйоз, тільки якщо вона народила.

Орієнтованих на кар'єру жінок стає все більше.

Childfree And Feminine. Але навіть при влаштуванні на роботу менеджер по роботі з персоналом цікавиться, коли дівчина збирається народжувати. Це в порядку речей. Ті, хто планує будувати кар'єру, все частіше вирішують, що ніколи. Безперечно, є чудові жінки, які можуть встигати все на світі. А є й такі, які не можуть і вибирають роботу.

Відсутність кар'єри. Діти мають на увазі стабільний зростаючий дохід, тому що з їх дорослішанням збільшуються і витрати. Людина без дітей може дозволити собі фріланс, випадкові або невеликі заробітки, роботу за їжу та безліч інших варіантів.

Якості, несумісні з дітьми. Перші роки життя Від дитячого крику болить голова. Через скрутне характеру не виходить домовлятися. Через агресії так і тягне затіяти бійку. Невирішені психологічні проблеми не дають спати спокійно. Список причин «чому не треба ставати батьками» налічує десятки пунктів. Як сказав один мій знайомий, або діти, або алкоголь, і кожен свій вибір зробив.

Страх. Страхів багато: пологи, вагітність, зміна статусу, зміни у відносинах, фінансові труднощі і сотні міфів, які оточують дітонародження. [14]

Існують ще дуже багато пояснень та факторів, що обумовлюють все частішу відмову від народження дітей та становлення особистості чайлдфрі. До найпопулярніших стандартних пояснень відносять:

- запобігання додатковому фінансовому навантаженню та відповідальності.

До найпопулярніших нестандартних пояснень відносять:

- небажання народжувати беззахисне немовля у країні або світі, яка повна хвороб, війн та криз;

– небажання народжувати дитину в умовах занадто великого населення планети, нестабільних обставин в економіці, екологічних загроз та інших світових негараздів та криз, які дедалі посилюватимуться.

До найпопулярніших прихованих причин відносять:

- неприязнь до дітей, агресія до дитячої поведінки;
- неуважне ставлення до дітей;
- відроза до батьківства, відсутність бажання до виконання ролі батька і матері;

До найпопулярніших індивідуальних причин відносять

- ризик передати нащадку якусь генетичну хворобу або фізичну ваду;
- загроза складних протікання вагітності та пологів;
- страх перед самими пологами та післяродовим періодом, годуванням дитини та процесами, які супроводжують життя немовля

Також бувають причини, що відповідають данині моди:

- страх втрати привабливості тіла під час вагітності та після народження

До найпопулярніших непереконливих причин відносять:

- захопленість наявними чи омріяними хатніми улюбленцями;
- задоволення від спілкування з дітьми друзів та родичів

До найпопулярніших психологічних причин відносять:

- небажання брати відповідальність за народжену дитину;
- невпевненість у тому, що можна стати гарним батьком і впоратися з відповідальністю та обов'язками;
- негативні спогади про власне дитинство (байдужість батьків, бідність, інші негативні умови)

До найпопулярніших кар'єрних причин відносять:

- перспективи не реалізації власних професійних здібностей;
- наявність зараз престижної кар'єри з високим рівнем доходу і можливості її занепаду при появі дитини;
- реалізація власного творчого потенціалу.

До найпопулярніших сексуальних причин відносять необхідність реєструвати офіційний шлюб з однією коханою людиною.

На питання навіщо чайлдфрі об'єднуються існує багато версій. Одна з найбільш правдивих та найпопулярніших це те, що люди без дітей формують різношерсті спільноти з 70-х років XX століття, тому що їм доводиться оборонятися. Громадські установки не встигають змінюватися, для багатьох людей, що свідомо обрали бездітність досі не можуть позбутися осуду.

Якби планування сім'ї залишалося особистою темою, не було б потреби знайти однодумців і поділитися наболілим. Але дитячі справи особистими не вважають.

Абсолютно всіх запитують про дітей (дівчат - в рази частіше). Питання «коли народиш?» Багато хто взагалі сприймають так само, як «котра година?». Нетактовно, але це така ментальність. Продовження роду досі не є цілком особистою та сімейною темою. Це є темою всього суспільства. Бо саме ті майбутні дітки і складатимуть світ через кілька десятиріч.

Активно налаштовані чайлдфрі впевнені, що їх гноблять, оскільки вони живуть в «Дітоцентричному» суспільстві, де дітям і їх батькам дозволено все і за рахунок бездітних, звичайно. Наприклад, податкове вирахування на дитину вважають аналогом несправедливого податку на бездітність. Для таких чайлдфрі об'єднання - спосіб просунути свої погляди і домогтися змін в законах.

На сьогодні особливість дискусій між чайлдфрі та прибічниками традиційної сім'ї полягає в тому, що як ті, так і інші рідко здатні до конструктивного діалогу. Час від часу на форум чайлдфрі заходить якась молода мама, яка сварить усіх бездітних за те, що ті відмовляються любити її дитину, що не розуміють подвигу материнства. При повноті фантазії можна уявити собі, наскільки росте рівень ненависті на форумі та пожвавлюється дискусія, коли там з'являється такий коментар. Таких людей (молодих матерів, які ставлять свою дитину центром власного світу) чайлдфрі вже встигли саркастично назвати "онажемать", якіх ненавидять можливо навіть

більше, аніж їх "нестерпно вихованих дітей". Мова йде лише про ті випадки виховання дитини, де матусі на привчають дитину з ранніх років нормам поведінки у громадському транспорті та місцях загального користування таких як кафе, магазини та зупинки транспорту. А також самі ставлять себе на сходинок вище всіх інших громадян, що не мають дітей з різних причин. [18]

Ситуація повторюється з детальною точністю, коли занадто активний прибічник чайлдхейт завітає на форум вагітних та мам, й починає звинувачувати молодих та майбутніх матусь в тому, що їх діти спричиняють забагато незручностей та забирають комфорт у людей без дітлахів, а також наполегливо радить сидіти з дітьми вдома й взагалі не виходити. Мамамі звісно теж не залишаються без уваги і з гнівом в очах звинувачуються цю людину у всіх бідах людства.

Так чи інакше, позиція дітоненавісників досі звучить занадто емоційно, і скоріше ґрунтується на ненависті, аніж на конструктивних пропозиціях. Рух чайлдфрі набуває все більшої популярності в Україні: його представники вже не бояться висловлювати свою позицію, хоча й роблять це поки лише у віртуальному просторі інтернету.

3.2 Наукова концептуалізація

*Традиція дослідження сексуальної репродуктивної поведінки
(Інститут Кінсі)*

Дослідження, яке великою мірою стосується феномену чайлдфрі провів Альфред Чарлз Кінсі (англ. Alfred Charles Kinsey) - американський біолог і сексолог, професор ентомології та зоології, засновник інституту з вивчення сексу, статі та відтворення при Індіанському університеті в Блумінгтоні, що носить зараз ім'я Кінсі. Дослідження Кінсі в області людської сексуальності глибоко торкнулися соціальні і культурні цінності в Сполучених Штатах і

багатьох інших країнах в 60-х роках XX століття з настанням сексуальної революції.

«Звіти Кінсі» - це дві монографії про сексуальну поведінку людини, «Сексуальна поведінка самця людини» (опублікована в 1948 році) [36] і «Сексуальна поведінка самки людини» (опублікована в 1953 році) [37], написані доктором Альфредом Кінсі, Уорделлом Помероя і іншими.

Дослідження Кінсі сколихнули широку публіку і породили сенсацію і гострі протиріччя в суспільстві. Факти, виявлені Кінсі, викликали шок і гнів з двох причин. По-перше, оскільки вони поставили під сумнів традиційні погляди на сексуальність людини і, по-друге, оскільки вони відкрито обговорювали питання, які раніше були заборонені. Погляд, згідно з яким гетеросексуальність і сексуальна помірність були і етичною, і статистичною нормою, ніколи раніше не піддавався серйозному сумніву.

Отже, Сексуальна орієнтація за дослідом Кінслі.

Ймовірно, найбільш часто згадувані дані з «Звітів Кінсі» відносяться до оцінок поширеності різних сексуальних орієнтацій в популяції. Особливо часто на дослідження Кінсі посилаються для того, щоб обґрунтувати твердження про те, що близько 5-10% людської популяції гомосексуальні. Насправді результати досліджень Кінсі були далеко не такі прості й однозначні. Сам Кінсі уникав і заперечував правомірність використання термінів, подібних «гетеросексуал», «бісексуал» і «гомосексуал» для опису індивідів, вважаючи, що людська сексуальність схильна до змін в часі, і що сексуальна поведінка людини може розглядатися і як фізичний контакт, і як чисто психічний феномен (бажання, сексуальний потяг, фантазії).

Замість трьох категорій (гетеросексуальність, бісексуальність і гомосексуальність) «Звіти Кінсі» використовували восьмикатегорійну систему. Шкала Кінсі ранжує сексуальну поведінку людини від нуля до 6, де 0 означав виключно гетеросексуальное, а 6 - виключно гомосексуальна поведінка. При цьому 1 означала індивіда, який в основному гетеросексуальний, але зрідка практикує або практикував або міг би

практикувати гомосексуальні контакти, 2 - індивіда, який в основному гетеросексуальний, але практикує і гомосексуальні контакти, 3 - індивіда, який приблизно порівну практикує гомосексуальні і гетеросексуальні контакти, 4 - індивіда, який переважно гомосексуальний, але практикує і гетеросексуальні контакти, і 5 - індивіда, який в основному гомосексуальний, але зрідка практикує гетеросексуальні контакти. Додаткова категорія, позначена буквою Х, була створена для категоризації тих, хто не відчував ніяких сексуальних бажань.

Звіти Кінсі вказували, що приблизно близько 46% опитаних чоловіків хоча б один раз у своєму дорослому житті сексуально реагували на осіб обох статей, і 37% опитаних чоловіків мали в своєму житті хоча б один гомосексуальний контакт. При цьому 11,6% білих чоловіків у віці від 20 до 35 отримали рейтинг «3» за шкалою Кінсі, тобто виявилися приблизно в рівній мірі гомосексуальні і гетеросексуальні зі свого досвіду протягом свого дорослого життя.

Дослідження Кінсі також показали, що близько 10% опитаних американських чоловіків були «більш-менш виключно гомосексуальні протягом не менше ніж трьох років між 16 і 55 роками» (тобто відносяться до категорій «5» і «6» шкали Кінсі). При цьому 4% чоловіків були виключно гомосексуальні протягом всього свого життя.

Також в дослідженнях Кінсі було показано, що 7% опитаних самотніх жінок у віці від 20 до 35 і 4% заміжніх жінок у віці від 20 до 35 можуть бути віднесені до категорії «3» (приблизно рівна кількість гетеросексуального і гомосексуального досвіду) на 8- точкової шкалою сексуальності Кінсі в цей період їх життя.

При цьому від 2% до 6% жінок у віці від 20 до 35 були більш-менш гомосексуальні з поведінки або досвіду.

Від 1% до 3% незаміжніх жінок у віці від 20 до 35 були виключно гомосексуальні по сексуальному досвіду або по поведінці.

Що стосується методології, то дані Кінсі були отримані в основному за допомогою інтерв'ю з респондентами, імена яких були закодовані з метою збереження конфіденційності. Інші джерела даних включали щоденники осіб, засуджених в сексуальних злочинах проти дітей. Всі ці дані були пізніше введені в комп'ютер для статистичної обробки. Всі ці матеріали, включаючи оригінальні примітки дослідників до цих даних, як і раніше залишаються доступним в Інституті імені Кінсі для кваліфікованих дослідників, які продемонструють необхідність в таких матеріалах для своєї роботи. Інститут імені Кінсі також дозволяє дослідникам запускати різні статистичні програми на цьому масиві даних, який і до цього дня залишається унікальним і за розміром вибірки, і по ретельності, з якою документувалися інтерв'ю.

Статистичні дані Кінсі були більш ретельно зібрані і інтерпретовані, ніж це було прийнято в той час в науці. Конфіденційність його респондентів також більш ретельно обергалась. Однак сам предмет вивчення Кінсі привів до сенсаційності його даних.

Грунтуючись на даних і наукових знахідки Кінсі, інші особи заявляли, що близько 10% популяції гомосексуальні, і що жінки можуть поліпшити своє сексуальне задоволення в шлюбі за допомогою дошлюбної мастурбації. Кінсі ніколи не робив жодного з цих тверджень, але обидва твердження приписувалися і продовжують приписувати йому.

Критика, що пролунала з боку деяких провідних психологів того часу, перш за все Абрахама Маслоу, була пов'язана з тим, що Кінсі не врахував спотворення, пов'язані з тим, що дані збиралися тільки на добровольцях, які бажали брати участь в дослідженні.

У відповідь на цю критику Поль Гебхард, який отримав після Кінсі пост директора Інституту імені Кінсі витратив роки на «очищення» первинних даних Кінсі від передбачуваних забруднень, видаливши, наприклад, всі дані, отримані від засуджених або людей, що відбули покарання, з базової вибірки. У 1979 році Поль Гебхард в співавторстві з Аланом Джонсоном опублікував

роботу «Дані Кінсі: Граничний перерахунок за даними інтерв'ю, проведених Інститутом імені Кінсі в 1938-1963 роках»[38].

Висновки, отримані Гебхардом і Джонсоном після очищення даних Кінсі, на подив самого Гебхарда, полягали в тому, що жодна з оригінальних статистичних оцінок Кінсі була значно змінена внаслідок статистичних похибок вибірки.

Choosing to be Childfree: Research on the Decision Not to Parent

«Вибір бути чайлдфрі: причини вибору відмови від батьківства» [35]

Дослідження проведене у 2012 році в Сполучених Штатах Америки в рамках університету The University of Maine та соціологічної школи Sociology School Faculty Scholarship. Свій початок робота бере з історичних статистичних даних, а подальший розвиток набуває в розумінні факторів та причин впливаючих на свідомість людей і наш час.

З робрти слідує, що все менше жінок і чоловіків у Сполучених Штатах вирішують мати дітей або виховувати їх ніж у минулому. У 2002 році 18 відсотків жінок у Сполучених Штатах у віці 40-44 роки ніколи не мали дітей. До 2006 року ця цифра зросла на 20 відсотків. Ці показники свідчать про явне збільшення з 10% до 30 % жінок у віці 40-44 років, які у 1976 році ніколи не мали дитини. Що стосується чоловіків, то бездітність зросла в 23% у тій самій віковій категорії.

Серед молодих людей у віці 20-25 років також були помічені зміни. У 1998 році 28 відсотків жінок у віці 25-29 не мали дітей; це число становило лише 16 відсотків у 1976 році. Натомість, 20%у 30-34-річних жінках у 1998 році було бездітним, тоді як лише 11 відсотків були такими в 1976 році. Хоча національна інформація не відрізняє обрану бездітність від вимушеної , а також не вносить коефіцієнт дітородження для усиновлення, ці тенденції досягають значних показників по відмові від батьківства. [31]

У цій статті було розглянуто дослідження дорослих без дітей з особливим наголосом на добровільну бездітність.

Примітно, що попередні дослідні роботи з чайлдфрі стосуються майже виключно жінок і не враховують рішення чоловіків. Загалом, попередні дослідження зосереджені не тільки на жінках, а й на гетеросексуальних жінках. Тому майбутні дослідники мають на меті включити більш різноманітний вибір учасників у вивчення феномену відмови від батьківства. Незважаючи на те, що існують декілька недавніх досліджень про те, як раса індивіда впливає на вибір чи сприйняття, більша расова та етнічна різноманітність у вибіркових дослідженнях

також має стати метою майбутніх досліджень у цій галузі.

Хоча література з різних дисциплін вивчала тенденції в темпах та мотивах проблеми добровільної бездітності, питання про те, «як?» і «чому?», такі рішення були прийняті залишаються. «In particular, qualitative research on pathways to voluntary childlessness would complement the extant quantitative research on these processes.» Зокрема, якісне дослідження шляхів добровільної бездітності буде доповнювати існуючі кількісні дослідження цих процесів. Крім того, не мало дослідників припускають, наскільки рішення людей, які не можуть наважитися стати батьками, можуть бути пов'язані з гендерною ознакою, сексуальністю та сприйняттям сім'ї в цілому. Робота в рамках вивчення сімей зокрема може зробити важливий внесок у наше розуміння того, як люди формують та сприймають поняття того, що прийнято розуміти під словом "сім'я". Попереднє дослідження сімей геїв і лесбіянок може стати корисною відправною точкою для вивчення бездітних сімейних утворень.

Майбутня робота також може перейти від пошуку пояснень добровільної бездітності до більш свідомого вивчення його наслідків. Не лише для тих, хто вирішує не мати дітей, а для інших громад, для життя інших дітей та, як результат, для сімей в цілому. Наслідки прийнятих рішень відмовників від дітей ще достеменно не вивчені, але збереження дитинства спеціально для життя людства є беззаперечно важливо. Яку роль відіграють люди без дітей у житті дітей, і як ці відносини відрізняються від відносин між батьками та дитиною?

Що це означає для нашого культурного розуміння "сім'ї", якщо все більше родин не включають в себе дітей?

Висновки до третього розділу

Важливо, що світогляд кожного наступного покоління збагачується досвідом попередніх поколінь, а також враховує конкретні суспільно-історичні та соціально-економічні реалії.

Розвиток системи цінностей, ідеалів і світогляду становить необхідну передумову формування громадянської ідентичності особистості. Формування громадянської ідентичності в підлітковому віці є формою особистісного самовизначення на основі розвитку самосвідомості. Концепція федеральних державних освітніх стандартів загальної освіти другого покоління виділяє формування громадянської ідентичності як ключове завдання сучасної освітньої системи. Громадянська ідентичність розглядається як базова передумова розвитку державності і громадянського суспільства. Громадянська ідентичність є усвідомлення особистістю своєї приналежності до спільноти громадян певної держави на загальнокультурній основі, що має певний особистісний смисл.

Також, однією з об'єктивних причин на наш погляд є поява та розповсюдження у вільному та необмеженому доступі засобів контрацепції, а також легалізація абортів. Бо без них можливість відмови від дітей не була би реальною та доступною. Обрані дослідження є, на наш погляд, найбільш актуальними та повними дослідження на тему феномену чайлдфрі. Через те, що тренд цей достатньо новий, його не вивчили ще в повній мірі.

Дослідження, яке було проведене А. Кінсі є важливим для вивчення даного тренду через доведення до бездоганності методів використання напівформалізованого інтерв'ю. Вчений зумів настільки коректно та точно провести інтерв'ю, проаналізувати та викласти у своїй роботі дані, що вони розкривають багато аспектів сексуальної та репродуктивної поведінки при

цьому не порушуючи жодних умов конфіденційності та нерозголошення персональних даних.

Друге дослідження було проведено у США, воно ставило на меті прослідити відсоток збільшення прибічників тренду чайлдфрі починаючи з перших згадок до 2012 року включно. Також воно було направлене на вивчення та розуміння факторів відмови від батьківства, наслідків та ролі, що відіграють чайлдфрі у суспільстві.

РОЗДІЛ 4. ВЛАСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ «ФЕНОМЕН ЧАЙЛДФРІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ»

4.1. Програма соціологічного дослідження

Формулювання і обґрунтування соціальної проблеми.

Емпірична верифікація проблеми “чайлдфрі” може, на наш погляд, розвиватися як мінімум у двох напрямках: 1) дослідження розповсюдженості та відкритості представників тренда (бездітних людей репродуктивного віку), 2) дослідження розповсюдженості та соціального впливу ідеології чайлдфрі за рахунок медіа та найпопулярніших соціальних мереж. У випадку першого напрямку будуть переважати опитувальні методики, у випадку другого напрямку - об’єктно-орієнтований контент-аналіз.

Предметна сторона проблеми полягає у наявності соціального Конфліктного феномену пов’язаного із вибором майбутньої стратегії розбудови сімейного інституту на чіткій та зрозумілій базі факторів, що його обумовлюють.

Гносеологічна сторона проблеми полягає у відсутності досліджень направлених на виявлення кореляції між ставленням молоді до наявних трендів чайлдфрі у суспільстві.

Актуальність: Феномен чайлдфрі стає все більш поширеним у нашому суспільстві. Дане явище несе за собою як деякі позитивні так і деякі негативні наслідки. Та головна причина, через яку виникло це явище – це прагнення зробити своє життя краще та якісніше.

Пізнавальна проблема : Дізнатися які фактори є найвагомішими при прийнятті рішення у свідомій відмові від продовження роду, та як саме послідовники феномену аргументують та описують своє життя без дітей. Їх власне ставлення до чужих дітей та процесу виховання.

Задачі дослідження : Систематизувати фактори, що підштовхують чоловіків та жінок репродуктивного віку приділяти все більшу увагу феномену чайлдфрі та ставати його послідовниками.

Об'єкт дослідження : 1)Чоловіки та жінки репродуктивного віку; 2)сторінки в соціальних мережах, направлені на ознайомлення (обґрунтування точки зору чайлдфрі особистості, обмін думками між учасниками групи).

Предмет дослідження : Вплив щоденної ідеології чайлдфрі на репродуктивну поведінку оточуючих сімей.

Гіпотези :

- 1) Прибічники феномену чайлдфрі – переважно люди, що мають вищу освіту та займають вигідне положення у суспільстві.
- 2) Чайлдфрі не вступають у офіційний шлюб та не оформлюють ніяких юридичних відносин між собою.
- 3) Тренд Чайлдфрі значною мірою розповсюджений в Україні.
- 4) Прибічники чайлдфрі не конфліктні особи.
- 5) Ставлення Українців до людей, що свідомо відмовилися від батьківства є нейтральним.

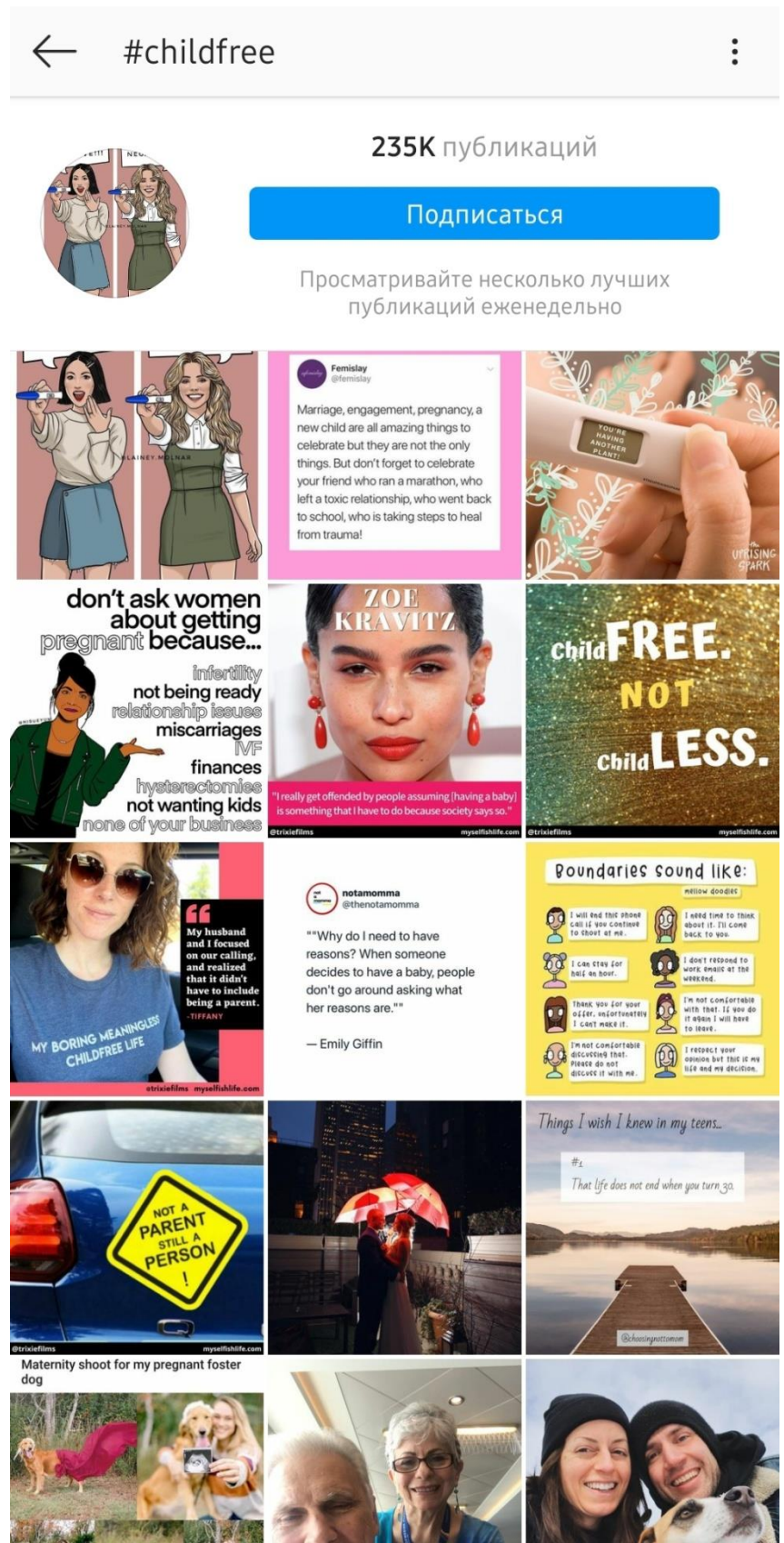
Методологія: При проведенні даного дослідження було застосовано два методи збору та аналізу інформації. По-перше, це контент-аналіз. Він допоміг поглибити вивчити стан феномену та поведінку його

прибічників на теперішній момент, зрозуміти в якому руслі будувати анкету та які питання краще в ній задати, які варіанти відповідей надати для вибору майбутнім респондентам. Також, контент-аналіз допоміг наглядно побачити хто є активнішим (чоловіки чи жінки) у висловлюванні своєї життєвої позиції. Другий метод, це анкетне опитування. Опитування проводилося методом сніжного кому. Це дало нам змогу отримати більш відповідей за умови безкоштовного розміщення анкети у мережі інтернет.

4.2. Аналіз результатів опитування

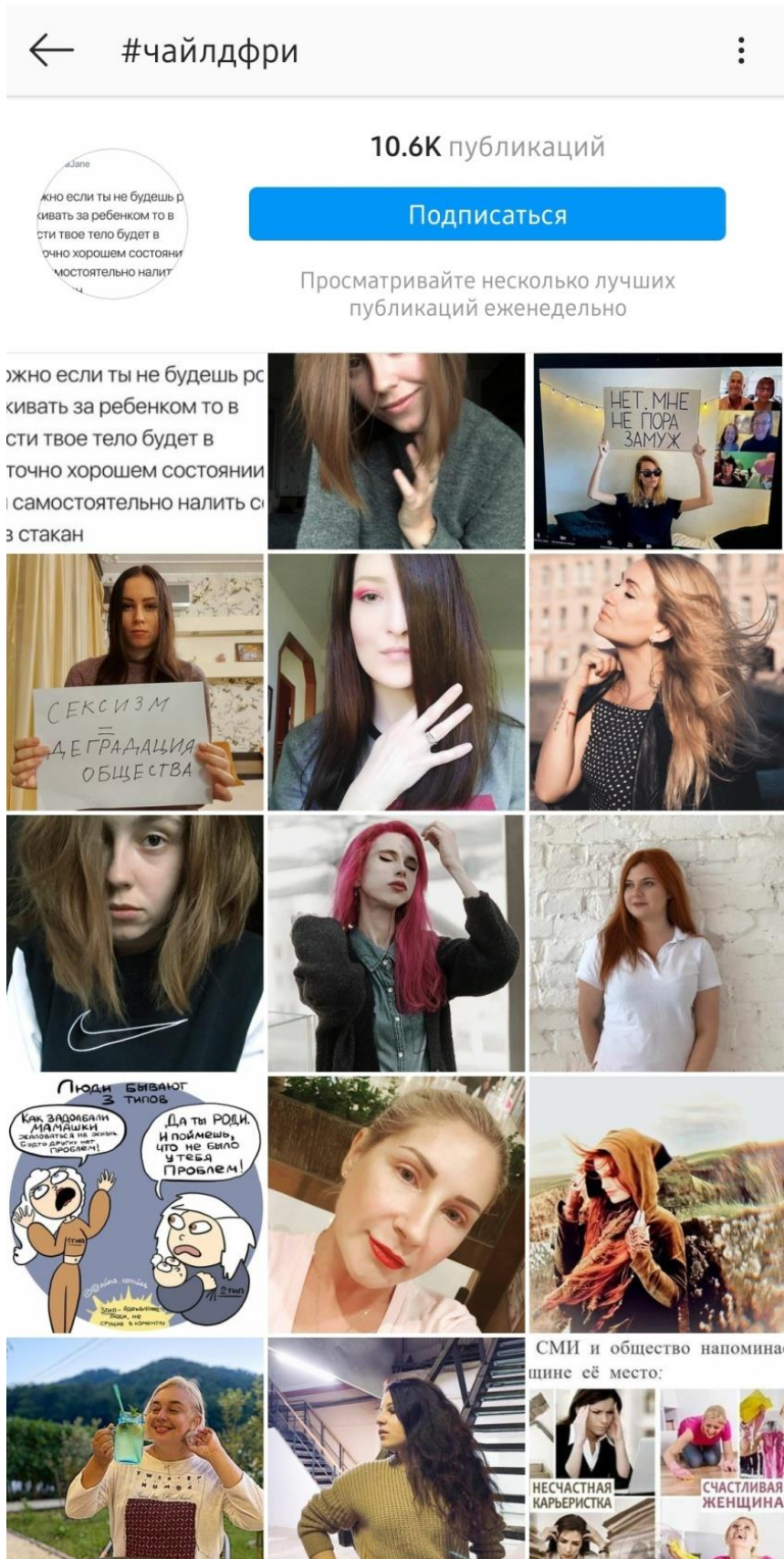
На першому етапі свого дослідження я вирішила провести контент аналіз соціальних мереж та спеціальних тематичних форумів чайлдфрі. З огляду на те, що Пострадянські країни здебільшого спілкуються однією мовою, то і форуми вони мають спільні. З соціальними мережами ситуація складається іним чином. Для контент аналізу зупинили вибір на мережі Facebook та Instagram. Тегами для пошуку було вирішено обрати #childfree (англійською, російською та українською мовами) #childfreebychoise #childfreewoman #childfreeman #nokidsforme. Першим до розгляду було взято мережу Instagram, так як вона є більш популярною серед молоді, в ній дані за пошуком по тегам відображаються в більш зручному форматі та дають підґрунтя для просування далі. Отже, перші гарні результати для розгляду дав тег #childfree в порівннні англійською, російською та українською мовами. (Див. рисунок 4.1, 4.2, 4.3)

Рисунок 4.1

Тут ми бачимо, що в даній мережі за тегом #childfree є більше 235 тисяч публікацій. Найпопулярніші з них можна побачити на рис 3.1(мережа подає найпопулярніші запити зверху. Аналізучи їх доходимо до виновку, що англомовні користувачі більше розміщують не свої власні фото, а інформаційні публікації, розважальні пости, та приклади відомих людей чайлдфрі. (на рисунку це актриса Зої Кравіц).

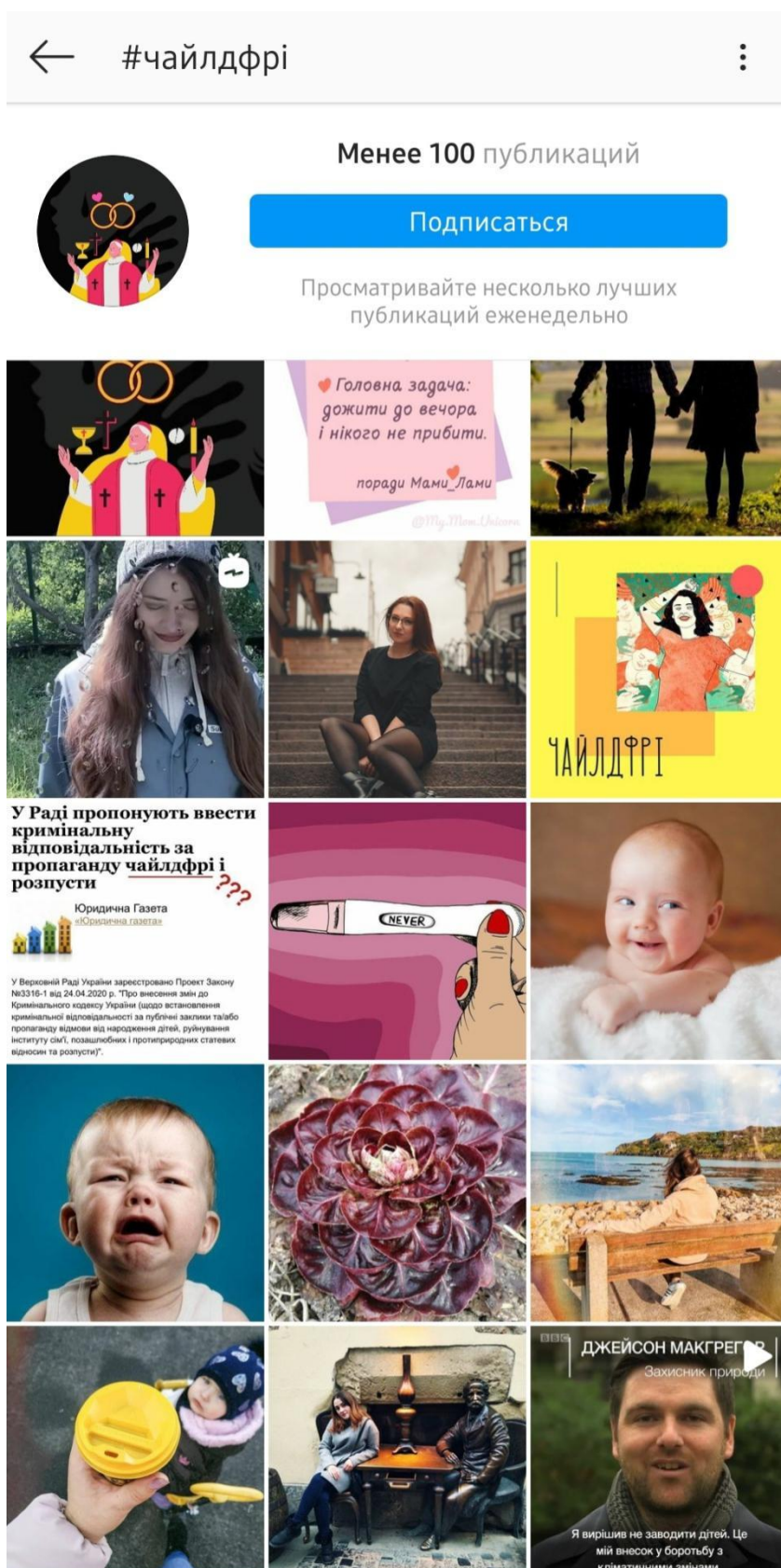
Рисунок 4.2

З огляду на рисунок 4.2 ми бачимо, що за тегом #чайлдфри в даній мережі є приблизно 10600 публікацій. Більшість з них це власні фото жінок чайлдфрі (чоловічі пости зустрічалися дуже рідко). Аналізуючи зміст постів побачили, що в деяких публікаціях (мною було знайдено більше 15 історій) з даним тегом мова йде про «Минулих чайлдфрі». Подружжя пишуть про своє життя та про те, що їх попередня відмова від батьківства була пов'язана з такими причинами як брак коштів, нестача підтримки, відсутність справді коханої людини поруч. Інші публікації носять інформаційний, розважальний характер.

Нижче наведений рисунок 4.3. На ньому ми бачимо кількість публікацій з тегом на українській мові. Їх менше 100. Це може свідчити про: 1) даний тег не є популярним серед українців; 2) українці шукають та/або підписують свої публікації іншими мовами такими як англійська та російська. Це відбувається тому, що тоді публікація буде мати більшу популярність та збере більшу кількість «лайків».

Рисунок 4.3

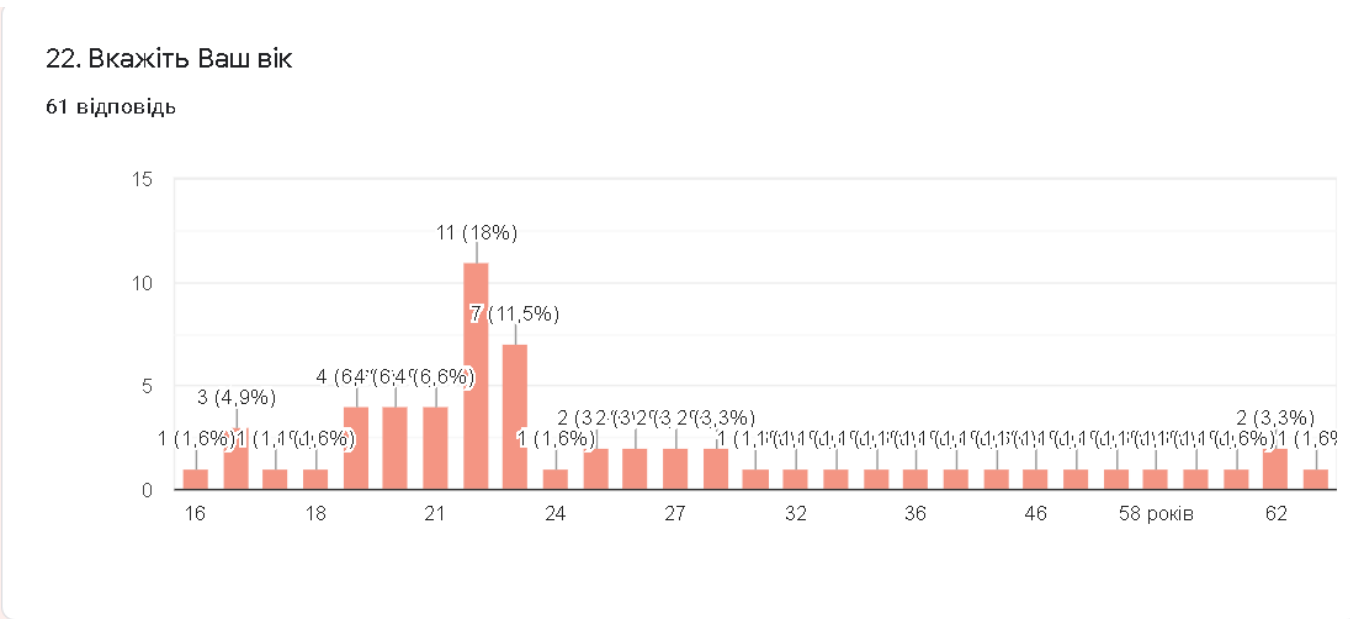

Другим етапом мого дослідження було проведення опитування за власне розробленою анкетою. Цей етап є важливим, тому, що він показує розповсюдженість феномену чайлдфрі у суспільстві, відношення людей до прибічників цієї життєвої позиції, зацікавленість людей в цій темі та її конфліктність.

Пропоную ознайомитися з анкетою у Додатку 1 нижче.

Дана анкета була розіслана методом сніжного кому та розміщена на моїй сторінці у фейсбуці. За час збору інформації було отримано 61 відповідь. Серед опитаних переважають жінки (70.5%) чоловіки (27.9%) та середня стать (1.6%). Більшість опитаних мешкають в обласному центрі, мають вищу освіту або наковий ступінь, що свідчить про високий рівень освідченості та обізнаності громадян, доступ до актуальних новин та можливість слідкувати за змінами в соціумі. Говорячи про віковий розподіл респондентів можна сказати, що більшість знаходяться в репродуктивному віці. Для більш детального ознайомлення пропоную розглянути таблицю 4.1

Табл. 4.1

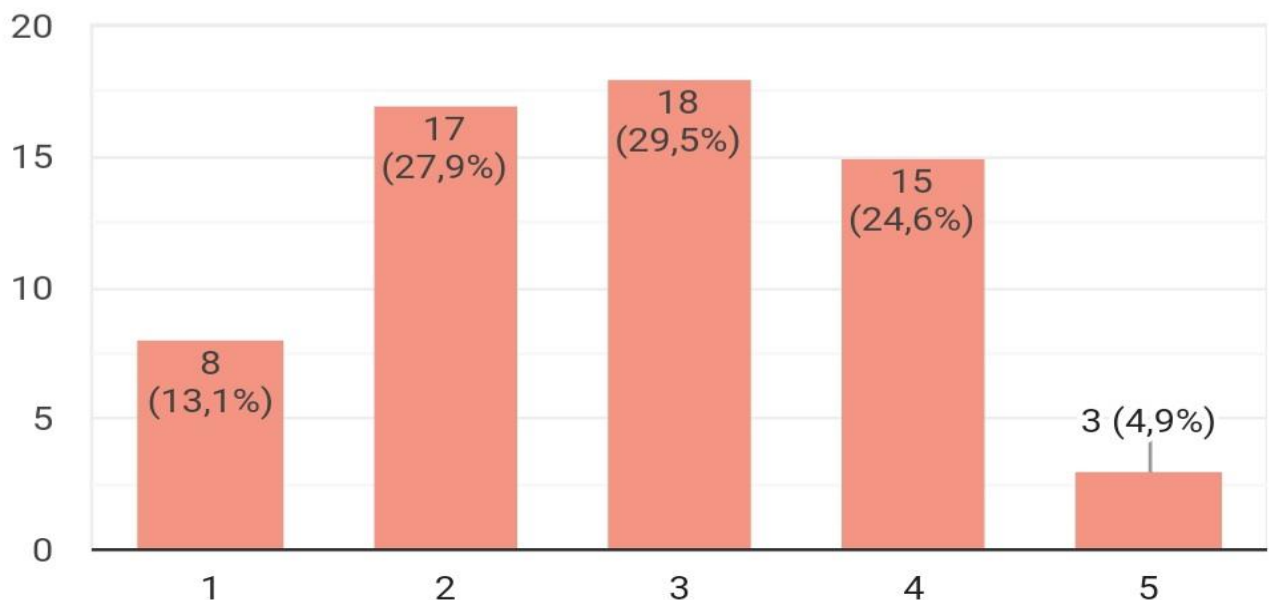
З поняттям чайлдфрі зустрічалися хоч раз 88.5% опитаних. Всього 86.9% осіб розуміють тлумачення даного терміну. Це свідчить про те, що дана тема все ж таки не є замовчуваною в нашому суспільстві. Досить великий відсоток людей знають і розуміють хто такі чайлдфрі. Це є позитивним фактором ще й з того боку, що всі вікові категорії є включеними в життя суспільства, слідкують за тенденціями змін, або є пасивними слухачами новин і цим самим знаходяться в курсі подій, що їх оточують.

Далі, слід звернути увагу на розповсюдженість та поширеність будь-яких фото-, відео-, або друкованих згадок про чпйлдфрі. Пропоную ознайомитися з таблицею 4.2 де 1- зустрічалися зі згадками ніколи, 5 – зустрічали згадки дуже часто.

Таб. 4.2

5. Зустрічалися Вам колись статті, відео або будь-які згадки людей чайлд-фрі?

61 відповідь

Звідси ми бачимо, що публікацій є досить велика кількість, вони поширені в мережі інтернет та є доступними для користувачів. Лише 13.1% відсоток людей ніколи не натравляв на неї. Ці дані також дають нам змогу зробити

припущення, що наше суспільство розуміє досліджуваний феномен не на поверхновому рівні, а задумувалося, читало поглиблено про його витoki та основні ідеї, мотиви.

Стосовно розповсюдженості саме людей чайлдфрі, а не лише згадок цього феномену говорить питання 6. Відповідь на яке було майже порівну поділена між тими, хто особисто знайом з представниками чайлдфрі (44.3%), та тими, хто не має таких знайомих (42.6%) . Ще 13.1% затруднилися дати відповідь на це питання. Ці результати підтвердилися перевірочним питанням 3(Обговорювали Ви колись з друзями тему батьківства?) на яке 86.9% людей відповіли що так, тема батьківства обговорювалася серед друзів та знайомих, вона є відкритою та поширеною, не є небажаною.

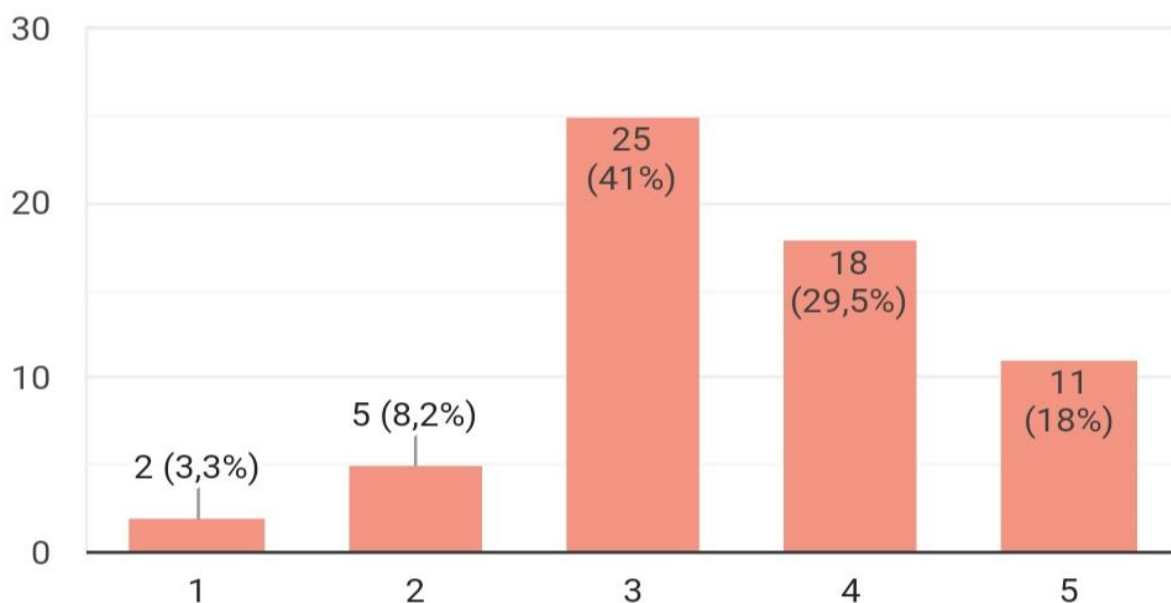
Цікавим виявився той факт, що обговорюваність майбутнього (або теперішнього) батьківства серед друзів та знайомих є більш обговорюваною ніж у сімейному колі. Питання 4 (А в сім'ї Ви обговорювали колись тему батьківства?) Так відповіли лише 72.1% опитаних. Це свідчить про те, що відкритість своїх роздумів серед друзів (однолітків та/або однодумців, колег по сфері праці та захоплення) є більш комфортним для респондентів.

Взагалі, про батьківство у повсякденному житті люди задумуються досить часто. Розглянемо таблицю 4.3, де 1 – ніколи, 5 – дуже часто.

Таб. 4.3

7. Чи замислювалися Ви про батьківство?

61 відповідь

З таблиці ми бачимо, що лише 3.3 відсоки (2 респонденти) не задумувалися про батьківство ніколи. 8.2% рідко про нього думають. Всі решта, задумувалися часто або дуже часто, що свідчить про важливість та велику розповсюдженість теми, її актуальність.

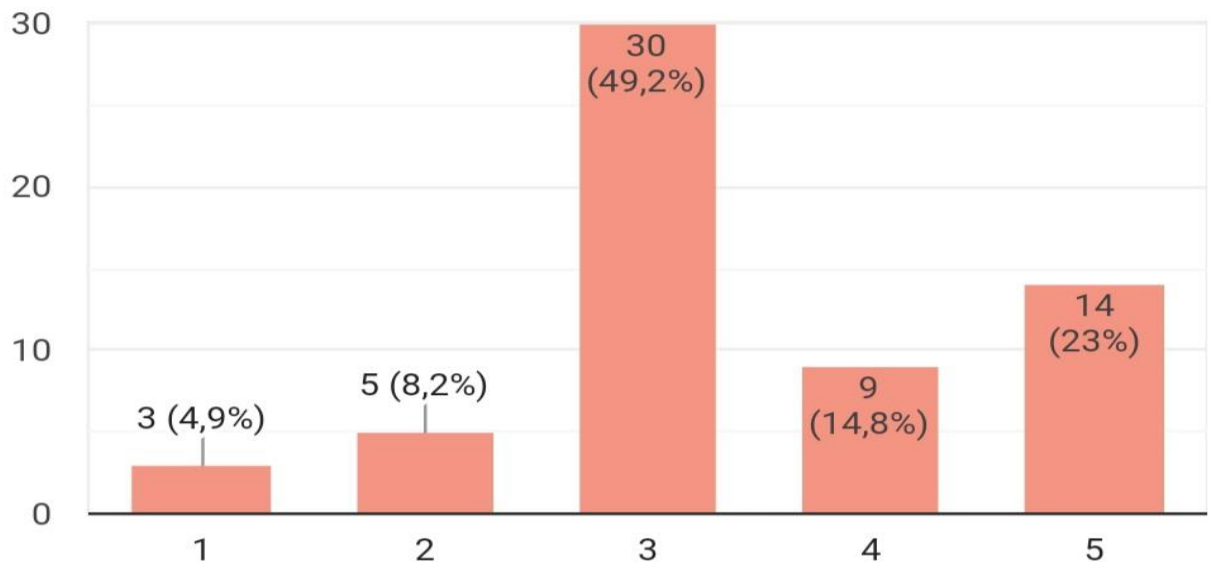
На питання про ідеальну кількість дітей в родині 59% відповіли що 2 дитини є найкращим варіантом для сім'ї. А ось в своїй власній сім'ї двох дітей хотіли б мати вже 55.7% опитаних. Жодної дитини в сім'ї не хотіли б мати 9.8% респондентів, в той час як ідеальною сімєю без дітей вважають 3.3% людей.

Конфліктність феномену чайлдфрі можна проаналізувати по питанням 11, 12, 17,18,19,20. Вважаю, що почати розгляд теми конфліктності потрібно з розгляду ставлення опитаних до прибічників руху чайлдфрі.

Таб. 4.4

11. Яке Ваше ставлення до людей, що не бажають мати дітей?

61 відповідь

В таблиці 3.4 1- негативне ставлення, 5 - позитивне ставлення.

Майже половина людей (49.2%) притримуються нейтралітету. Четверть – 23% ставляться до людей чайлдфрі позитивно, натомість як лише 4.9% висловлюють своє негативне ставлення до прибічників даного феномену. Ця таблиця свідчить про толерантність нашого суспільства, розуміння та терпимого ставлення з боку оточуючих до прийняття рішень іншими людьми, поваги власної думки та життєвої позиції.

Підтверджує цю таблицю та мою гіпотезу питання 12 (Якщо хтось з Ваших знайомих у бесіді розповість, що не бажає в майбутньому заводити дітей то Ваше ставлення до нього (неї))

Таб. 4.5

12. Якщо хтось з Ваших знайомих у бесіді розповість, що не бажає в майбутньому заводити дітей то Ваше ставлення до нього (неї) :

61 відповідь

Тут ми бачимо, що впевнена більшість (83.6%) респондентів не змінить свого ставлення коли дізнається про життєву позицію не мати дітей від свого знайомого або знайомої. 54.1 % людей з позитивними намірами підтримає бесіду та висловить свою власну думку стосовно теми. Таким чином відбудеться обмін думок та упереджень, кожна з розмовляючих сторін отримає нову інформацію та задоволення від бесіди. Адже позитивна бесіда завжди приводить до позитивних дій в подальшому.

Лише 9.8% опитанх змінить свою думку про людину чайлдфрі та почне з'ясовувати причини такого рішення. Але й в цьому випадку не всі люди підійдуть до бесіди з негативного ключа. Нажаль, все таки конфлікту не уникнути. 39.3% опитаних хоч раз спостерігали конфлікти з приводу бажання одних та небажання інших людей мати дітей. Але все ж таки відсоток людей, що ніколи не спостерігали таких конфліктів вище (47,5%).

Стосовно настрою респондентів у конкретній ситуації, коли може представитися нагода приєднатися до обговорення теми чайлдфрі відповіді були наступні. Розглянемо таблицю 4.6

Таб.4.6

19. Якби ви зустріли обговорення групи чайлд фрі:

61 відповідь

Тут ми бачимо підтвердження таблиці 3.4 і 3.5, а саме те, що жоден респондент не поскаржиться на групу та не зробить зауваження, ніхто

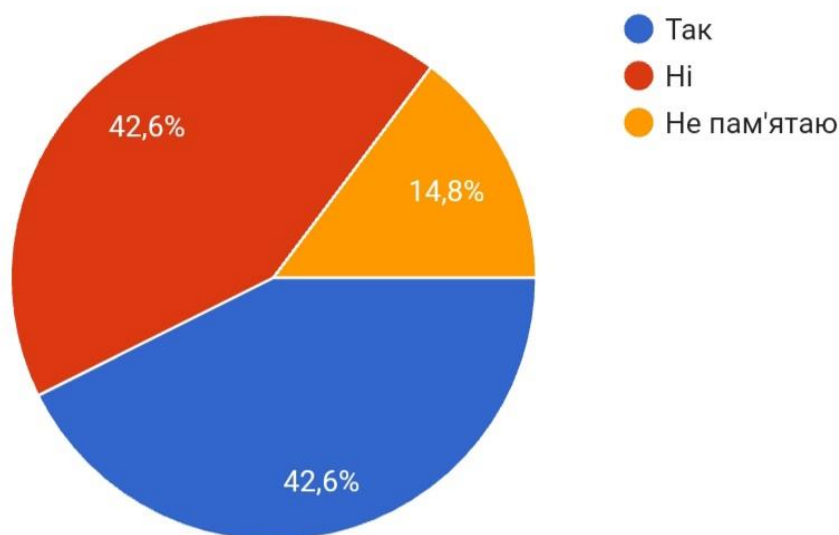
зопитуваних не має наміри приєднуватися з негативним настроєм. Ті, кому тема обговорення не цікава або не приємна просто не приєднуються до обговорення (36.1%). Більша частина респондентів (44.3%) бажає розширити та поглибити свої знання та розуміння феномену. За умови наявності можливості приєднатися до обговорення, ці люди просто воліють почитати або послухати думки інших людей.

Стосовно не теоретичної, а практичної ситуації участі респондентів у обговоренні феномену чайлдфрі, то тут ті, хто колись обговорював дану тему поділилися порівну з тими, хто ніколи не приймав участі в подібній дискусії.

Таб. 4.7

20. Були ви колись учасником обговорення даної теми?

61 відповідь

Висновки до четвертого розділу

Підбиваючи підсумки власного дослідження можна сказати наступне. По-перше, феномен чайлдфрі все таки досить поширений в Українському суспільстві. Так, він дещо відрізняється від перших американських течій. Це зумовлено плином часу, різницею в менталітеті, та іншими життєвими цінностями громадян нашої країни. Все таки в Україні ще досить значним фактором є стереотипи, думка старшого покоління та сім'ї. Саме тому людям комфортніше обговорювати питання та особисті переживання з однолітками і однодумцями. По-друге, сама подача феномену та свого «я» у даному руслі відрізняється. Мешканці Пострадянських країн відкрито говорять про свої переконання та плани на життя, в той час як представники американських прибічників чайлдфрі більше пояснюють свою течію за допомогою інтернет статей з фактами та можливими причинами відмови від батьківства, зацікавлюючи ми картинками, мемами або комедійними малюнками. По-третє, українці не бояться показувати, що вони помилялися. Саме під українським тегом #чайлдфрі я знайла велику кількість власних історій користувачів мережі, що розповідали про період своєї приналежності до спільноти чайлдфрі, наводили факти чому в той період їх життя це було для них комфортним. А потім, вони з великою радістю описують чому все таки вони наважилися мати дітей і причини зміни свого рішення бути чайлдфрі. За англomовним тегом #childfree таких статей я не зустрічала.

Дуже порадував той факт, що українські респонденти є досить толерантними. Ніхто з людей не висловлює негативного ставлення до прибічників чайлдфрі, жаден не має на меті скаржитися або пригнічувати учасників даного феномену. Обізнаність українського суспільства є високою та підвищується з кожним роком.

Важливим для подальшого, більш глибокого дослідження особливостей ідентичності феномену «чайлдфрі» є необхідність збільшення

вибірки, поглиблене та більш детальне вивчення соціально-психологічних та індивідуально-психологічних детермінант прибічників тренду «чайлдфрі».

ВИСНОВКИ

Отже, у всьому світі спостерігають кризу інституту сім'ї. І це не залежить від напряму економіки, бо це вже більше є психологічна сторона буття.

Психологи запевняють, що ідеологія “чайлд-фрі” насправді має свої, глибші мотиви що йдуть щез цінностей, які формуються в підлітковому віці і не обмежується лише егоїзмом, як може здаватися “нормальним” членам суспільства. Проаналізувавши структуру та зміст гендерної ідентичності, як психологічного феномену можна визначити, що гендерна ідентичність є складовою Я-концепції особистості, що описує переживання людиною себе як представника певної статі. Як правило, рішення не мати дітей формує якась психологічна травма, перенесена в дитинстві або зрілому віці, або ж фізіологічна проблема. Величезний відсоток серед “чайлдфрі” – це жінки, що насправді не можуть через ряд фізіологічних причин мати дітей. В Україні, на жаль, таких дуже багато. У цих жінок спрацьовує захисний механізм, вони не хочуть “виставляти” дійсні чинники і починають говорити, що діти їм взагалі не потрібні. І якщо такі жінки попадаються в співтовариство, де розділяють подібні ідеї, для них це стає потужною підтримкою: з'являється “грандіозна” ідея про те, як добре жити без дітей”

Проте, Україні ще далеко до рівня популярності “чайлдфрі” у західних країнах, де вже давно прибічники “бездітного” існування перетворилися на потужну опозиційну силу і агресивно відстоюють свої права. Уряди різних країн тим часом підвищують ступінь утримання для матерів – щоб ті не приєднувалися до “чайлдфрі”. Ця поки що примарна для нашої держави політика може ставати усе більш популярною, якщо і надалі спостерігатиметься послаблення родинних цінностей в нашому суспільстві, а престиж жінки як матері залишатиметься низьким, то вона набуватиме популярності й у нас. На погіршення основ подальшого відтворення населення України впливають також негативні зміни в його генофонді, що загрожують якісним виродженням українського народу. Цілеспрямоване винищення найосвіченішої, професійно підготовленої частини населення

України, її інтелігенції, заможних селян під час політичних репресій і голодоморів 30–40-х рр., величезні втрати працездатної частини населення під час другої світової війни, організовані переселення українців до Росії, Казахстану та інших республік колишнього СРСР, зрештою, нинішній відтік інтелекту за кордон, – все це завдало і продовжує завдавати багато в чому непоправної шкоди українській нації. Техногенне і радіоактивне забруднення атмосфери, ґрунтів, водоймищ у більшості областей України спричиняє численні ушкодження генів, що можуть у майбутньому лавиноподібно поширюватись. Наслідком цього стане біологічно зумовлене зниження народжуваності, зростання потворності серед новонароджених, поширення спадкових хвороб і виявлення їхніх нових форм. Якщо раніше для розвитку і збереження людського суспільства мусили виживати найбільш інтелектуально розвинені та вправні його члени, то нині у зв'язку з погіршенням соціального і природного середовища реальні можливості вижити і залишити після себе потомство зберігають переважно люди фізично здорові, що віддає пріоритет чинникові фізичного розвитку людини над розумовим. Вихідними чинниками, що зумовлюють проблемні аспекти формування сучасної соціально-демографічної ситуації в Україні та створюють загрозу перспективам стабільності держави є: – падіння рівня народжуваності, який сьогодні нижчий зареєстрованого; – в Україні втрачені традиції багатодітності. Різке зниження життєвого рівня населення і невирішеність екологічних проблем.

Список використаних джерел і літератури

1. Краткий психологический словарь. М., 1985. с. 249
2. Мальтус Т.Р. Опыт о законе народонаселения / Т.Р. Мальтус—
Петрозаводск: Петроком, 1993. —136 с. (Шедевры мировой
экономической мысли ; Т. 4)
3. Kamaruddin N. Impact of time spent in parents-children communication on
children misconduct // American Journal of Applied Sciences, 2012, 9
(11), 1818-1823
4. [Електроний ресурс] // Режим доступу -
<http://www.enoughof.us/tag/national-organization-for-non-parents/>
5. Форум childfree . Украина чайлдфри, UAчайлдфри.
<http://childfree.com.ua>.
6. Шибутани Т. Указ. соч. с. 22
7. Антонова О. Соціокультурний феномен сімей, які свідомо не бажають
мати дітей, як об'єкт публічної політики. Збірник наукових праць
Національної академії державного управління при Президентові
України. 2020. Вип. 1. С. 65–71.
8. Лісовський П.М. Феномен маніпуляції свідомістю: сутність, структура,
механізм у сучасному суспільстві (соціально-філософський аналіз)
/автореф.дис. на ступінь канд. наук за спец. 09.00.03 – соціальна
філософія та філософія історії / Петро Миколайович Лісовський ;
Інститут вищої освіти АПН України. – Київ, 2009. – 20с.
9. Газета За Русское Дело № 5(157), 2010г. с. 4
- 10.Э. Виверс «Бездетные по собственному выбору»
- 11.Ильясов Ф. Н. Когда брачный партнер покупается // Социологические
исследования. 1990. №8. С. 58—65.: Ильясов Ф. Н. Сколько стоит
невеста // Социологические исследования. 1991. № 6. С. 67—79. См.:

- Ильясов Ф. Н. Сколько стоит невеста // Социологические исследования.
12. Антонович А. Народжувати чи не народжувати / А. Антонович. – Київ, 2000.
 13. Андрієнко В. Чи є демографічна криза в Україні? / В. Андрієнко // Праця і зарплата. – 2005. – № 41. – С. 5.
 14. Гавриш В. П. Проблема демографічного дефіциту: соціально-економічні наслідки та шляхи розв'язання / В. П. Гавриш, Г. І. Гавриш, Т. П. Драганова // Велика Волинь: Минуле і сучасне : матер. міжнар. наук. краєзнавч. конф., жовт. 1994 р. – Хмельницький ; Ізяслав ; Шепетівка, 1994. – С. 524–527.
 15. Глуханова Г. Народжуваність у радіаційно забруднених регіонах України / Г. Глуханова, І. Курило // Демографічні дослідження : міжвід. зб. наук. пр. – Київ, 1999. – Вип. 21. – С. 28–37.
 16. Грушко С. Народові України загрожує вимирання / С. Грушко // День. – 1999. – 5 жовтня. – С. 2.
 17. Арсеєнко А. Г. Соціальні наслідки радикальних економічних трансформацій в Україні / А. Арсенко, Н. Толстих // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – 2014. – Вип. 1 (15). – С. 259–270.
 18. Арсеєнко А. Г. Глобалізація: Основний зміст та соціально- економічні й політичні наслідки напередодні ХХІ століття. Українське суспільство на порозі третього тисячоліття / А. Г. Арсеєнко ; за ред. М. О. Шульги. – Київ : Ін-т соціології НАН України, 1999. – С. 23–50
 19. Богданович В. Шляхи подолання демографічної кризи в умовах соціально-економічних трансформацій / В. Богданович // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2006. – № 4. – С. 207–214.

20. Богуцький О. А. Демографічна ситуація та використання людських ресурсів на селі / О. А. Богуцький. – Київ : Ін-т аграр. економіки Укр. аграр. наук, 2009. – 278 с.
21. Андреева Г.М. Соціальна психологія, М., 1980. с. 36-39 2. Газета За Русское Справа № 5 (157), 2010р. с.
22. Соціологія в Росії / Под ред. В.А. Ядова. -2-е изд., Перераб. і дополн. С69 - М .: Видавництво Інституту соціології РАН, 1998. - с. 722
23. Підручник для вузів / В.М. Лавриненко, Н.А. Нартов, О.А. Шабанова, Г.С. Лукашова; Під ред. проф. В.Н. Лавриненко. 2-е изд., Перераб. і доп. ЮНИТИ-ДАНА, 2008. - с. 407 6.. Шибутані Т. Соціальна психологія. М., 1969. с. 24
24. Ольга Ісупова «PhD in Sociology», старший науковий співробітник Інституту демографії НДУ ВШЕ
25. The term does not appear, for example, in the 1971 edition of the Oxford English Dictionary Oxford English Dictionary. Oxford University Press. 1971. p. 343.
26. The obsolete term "childerless", meaning "without children" is given, for example in Oxford English Dictionary. Oxford University Press. 1971.
27. [Електроний ресурс] // Режим доступу "Childless By Choice – childless couples an emerging demographic – Statistical Data Included". American Demographics. 2001-11-01. Archived from the original on 2005-07-02. Retrieved 2006-12-12.
https://web.archive.org/web/20050702084631/http://findarticles.com/p/articles/mi_m4021/is_2001_Nov_1/ai_79501204/pg_2
28. Calhoun, John. [Електроний ресурс] // Режим доступу Death Squared: The Explosive Growth and Demise of a Mouse Population
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1644264/pdf/procrsmed00338-0007.pdf>
29. Хок, Роджер. 40 исследований, которые потрясли психологию. — Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. — С. 330. — 416 с.

30. Calhoun, John. Population density and social pathology // Scientific American. — 1962. — Vol. 206,
31. «Choosing to be Childfree: Research on the Decision Not to Parent» Amy Blackstone University of Maine - Main, Mahala Dyer Stewart
32. A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy, C.E. Martin. Sexual Behavior in the Human Male. — Philadelphia, PA: W.B. Saunders, 1948.
33. A.C. Kinsey, W.B. Pomeroy, C.E. Martin, P.H. Gebhard. Sexual Behavior in the Human Female. — Philadelphia, PA: W.B. Saunders, 1953.
34. Dr. Judith A. Reisman, Edward W. Eichel, Dr. John H. Court & Dr. J. Gordon Muir, Kinsey, Sex and Fraud, (Lafayette, LA: Lochinvar-Huntington House Publishers, 1990).
35. [Электроний ресурс] // Режим доступу <https://www.kinseyinstitute.org/>
36. Казачихина М.В., Чайлдфри как одна из форм современной семьи // Социально-гуманитарные исследования. Екатеринбург, 2014.
37. Peck E., Pronatalism: The Myth of Mom&Apple Pie, United States; Crowell, 1974, p. 333
38. Radl S., Mother`s Day is Over, London; Abelard-Schumann Ltd, 1974, p. 254
39. Maura K. Women`s studies quarterly / K. Maura. — Bloomsbury, New York, 2013. — P. 133-144.]
40. Камзина О.А., Самыкина Н.Ю. Исследование жизненных сценариев у представителей сообщества «childfree»/ О.А. Камзина, Н.Ю. Самыкина // Вестник Самарского государственного университета. — Самара, 2014. — С.213-223
41. Яцина Е.Ф. К вопросу о Чайлдфри: отказ от материнства и отцовства как социально-психологический симптом/Сборник научных трудов: материалы международной научно-практической конференции; ред. кол. М.В. Васильева (гл. ред.) [и др.] — М.: Планета, 2013. — 124 с.

42. Стрельник О. Турбота як робота: материнство у фокусі соціології. Монографія.-Київ:Критика, 2017 хКНУ ім. Т.Шевченка; факультет соціології. – 288 с.
43. [Електроний ресурс] // Режим доступу
<https://loyer.com.ua/uk/zakonoprojekt-pro-shildfree-a-davajte-karaty-za-bezditnist/>
44. Еріксон Е. «Ідентичність: юність і криза.»
45. Бронфенбренпер У. Два світи дитинства: діти в США і в СРСР. М.: Прогрес, 1976
46. Бахтін М. М. До філософії вчинку // Філософія і соціологія науки і техніки.
47. Буякас Т. М., Зевіна О. Г. Досвід утвердження загальнолюдських цінностей - культурних символів - в індивідуальній свідомості // Питання психології. 1997. № 5. С. 44-56
48. Kloep M., Hendry L. B. In three years we'll be just like Sweden ! - Anomie, Albania and university students // Young. 1997. Vol. 5. P. 2-19
49. Сенс «свободи від оцінок» у соціальних науках // Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Макс Вебер; Перекл. з нім., післям. та комент. О. Погорілого. — Київ, 1998. — С. 264—309.
50. Вишне夫斯基, М. И.. Философия : учеб. пособие / М. И. Вишне夫斯基. - Минск : Выш. шк. - 479 с.. 2008
51. Андреева Г. М. Психологія соціального пізнання. М.: Аспект Пресс, 2002
52. Абульхапова К. А. Російський менталітет: крос-культурний і типологічний підходи // Російський менталітет. Питання психологічної теорії і практики / за ред. К. А. Абульхановой, А. В. Брушлінського, М. І. Воловікова. М.: Изд-во Інституту психології РАН, 1997. С. 7-37;
53. Миколаєва О. П. Правова і моральна зрілість особистості // Суб'єкт і соціальна компетентність особистості: збірник статей / під ред. А. В. Брушлінського. М., 1995. С. 109- 137;

54. Schwartz S. H., Bilsky W. Toward a theory of the universal content and structure of values
55. Молчанов С. В. Особливості ціннісних орієнтацій особистості в підлітковому і юнацькому віці // Психологічна наука і освіта. 2005. № 3. С. 16-25
56. Schwartz S. H., Bardi A. Value hierarchies across cultures // Journal of Cross Cultural Psychology. 2001. Vol. 32. № 2. P. 268-290
57. Тихомандріцкая О. А. Цінності та самоставлення на етапі юнацької соціалізації: дис канд. психол. наук. М., 2000.
58. Собкин В. С., Кузнецова Н. І. Російський підліток 90-х: рух в зону ризику. М.: ЮНЕСКО. 1998
59. Собкин В. С., Писарський П. С. Ціннісні орієнтації старшокласників початку 90-х. Крос-культурна зіставлення // Ціннісно-нормативні орієнтації сучасного старшокласника: збірник статей // Праці з соціології освіти. М .. 1993. Т. 1. Вип. 2. С. 6-64
60. Андреева Г. М, Дубовская Е. М., Хелкама К .. Стефаненко Т. Г., Тихомандріцкая О. А. Рівень соціальної стабільності і особливості соціалізації в старшому шкільному віці // Андреева Г. М. Соціальне пізнання: проблеми і перспективи. Вибрані психологічні праці. М.: Изд-во МПСІ: Воронеж: МОД ЕК. 1999. С. 384-394;
61. Божович Л. І. Проблеми розвитку мотиваційної сфери дитини // Вивчення мотивації поведінки дітей і підлітків / під ред. Л. І. Божович, Л. В. благонадійних. М.: Педагогіка, 1972. С. 22-29
62. Кашородов Б. В. Психологічні основи розвитку саморозуміння в юнацькому віці: дис. д-ра психол. наук. Астрахань, 1999
63. Рубінштейн С. Л. Основи загальної психології. СПб.: Пітер. 2000
64. Поліванова К. Н. Психологічний зміст підліткового віку // Питання психології. 1996. № 1. С. 20-33;
65. Кайгородов Б. В. Психологічні основи розвитку саморозуміння в юнацькому віці: дис д-ра психол. Наук

66. Буровіліна І. А. Суб'єктивна картина життєвого шляху сучасних підлітків. С. 148-160.
67. Abma J., Martines G. Voluntary childlessness among American men and women in the late 1980s // *Social biology*, 1991. P.79-93
Асмолов А. Г. Психологія особистості: культурно-історичне розуміння розвитку людини;
68. Gillespie R. Childfree and feminine: understanding the gender identity of voluntarily childless women. *Gender and Society*, №17(1), 2003. – P. 122-136.

Додаток 1

Анкета « Феномен "Чайлд-фрі"»

Пропонуємо Вам взяти участь у соціологічному дослідженні, спрямованому на вивчення феномену «чайлд-фрі» (свідомо відмова від народження дітей та батьківства в цілому). Всі дані є анонімними.

*Обов'язкове поле

1. Чи зустрічалися Ви колись з поняттям «Чайлд-фрі»? *

Так

Ні

Не пам'ятаю

2. Чи розумієте Ви що таке «чайлд-фрі»? *

Так

Ні

Важко сказати

3. Обговорювали Ви колись з друзями тему батьківства? *

Так

Ні

Не пам'ятаю

4. А в сім'ї Ви обговорювали колись тему батьківства? *

Так

Ні

Не пам'ятаю

5. Зустрічалися Вам колись статті, відео або будь-які згадки людей чайлд-фрі? *

Ніколи – 1 2 3 4 5 - дуже часто

6. Чи знайомі ви з людьми чайлд-фрі? *

Так

Ні

Важко сказати

7. Чи замислювалися Ви про батьківство? *

Ніколи – 1 2 3 4 5 - дуже часто

8. Ви колись обговорювали свої плани на майбутнє батьківство з коханим(ою)? *

Ніколи – 1 2 3 4 5 - дуже часто

9. Яку кількість дітей у сім'ї Ви вважаєте ідеальною? *

0

1

2

3

Інше:

10. Ви любите дітей? *

Так

Ні

Важко сказати

11. Яке Ваше ставлення до людей, що не бажають мати дітей? *

Негативне – 1 2 3 4 5 -позитивне

12. Якщо хтось з Ваших знайомих у бесіді розповість, що не бажає в майбутньому заводити дітей то Ваше ставлення до нього (неї) : *

Не зміниться, підтримаю бесіду на цю тему;

не зміниться, але переведу бесіду на іншу тему;

зміниться, почну з'ясовувати причину рішення;

зміниться, переведу бесіду на іншу тему.

13. Чи є серед Вашого оточення люди, що не бажають мати дітей в майбутньому? *

Так

Ні

Важко сказати

14. Скільки дітей Ви б хотіли мати в майбутньому? *

0

1

2

3

Інше:

15. На вашу думку, які є причини відмови від продовження роду? *

брак коштів

відсутність власного житла

кар'єра

бажання жити «для себе»

відсутність підтримки (коханого(ої), родичів)

Інше:

16. Чи спостерігали ви колись конфлікти на цю тему? *

Так

Ні

Не пам'ятаю

17. Як ви вважаєте, чи розповсюджена свідомо відмова від планування дітей в Україні? *

Так

Ні

Важко сказати

18. На вашу думку, хто частіше не бажає дітей? *

Жінки

Чоловіки

Спільне рішення пари

19. Якби ви зустріли обговорення групи чайлд фрі: *

- приєднався б до обговорення з позитивним настроєм

- приєднався б до обговорення з негативним настроєм

- приєднався щоб просто почитати/ послухати коментарі

- не приєднався б взагалі

- Поскаржився а групу/ зробив зауваження

Інше:

20. Були ви колись учасником обговорення даної теми? *

Так

Ні

Не пам'ятаю

21. Вкажіть Вашу стать *

Чоловіча

Жіноча

Середня

22. Вкажіть Ваш вік *

Ваша відповідь

23. Оберіть рівень закінченої освіти *

Початкова, неповна середня, середня;

Середня спеціальна;

Вища (незакінчена вища), науковий ступінь;

24. Місце проживання *

Обласний центр

Місто в області

Село, СМТ

Дякуємо за участь в опитуванні!